

DE STEMMING 2023 in opdracht van VRT NWS en DS

Stefaan Walgrave (UA) en Jonas Lefevere (VUB)

Zaterdag 13 mei

CORDON SANITAIRE EN
POLITIEKE VARIA

De Stemming 2023

Onderzoek in opdracht van VRT en De Standaard

Stefaan Walgrave (UA)

Jonas Lefevere (VUB)

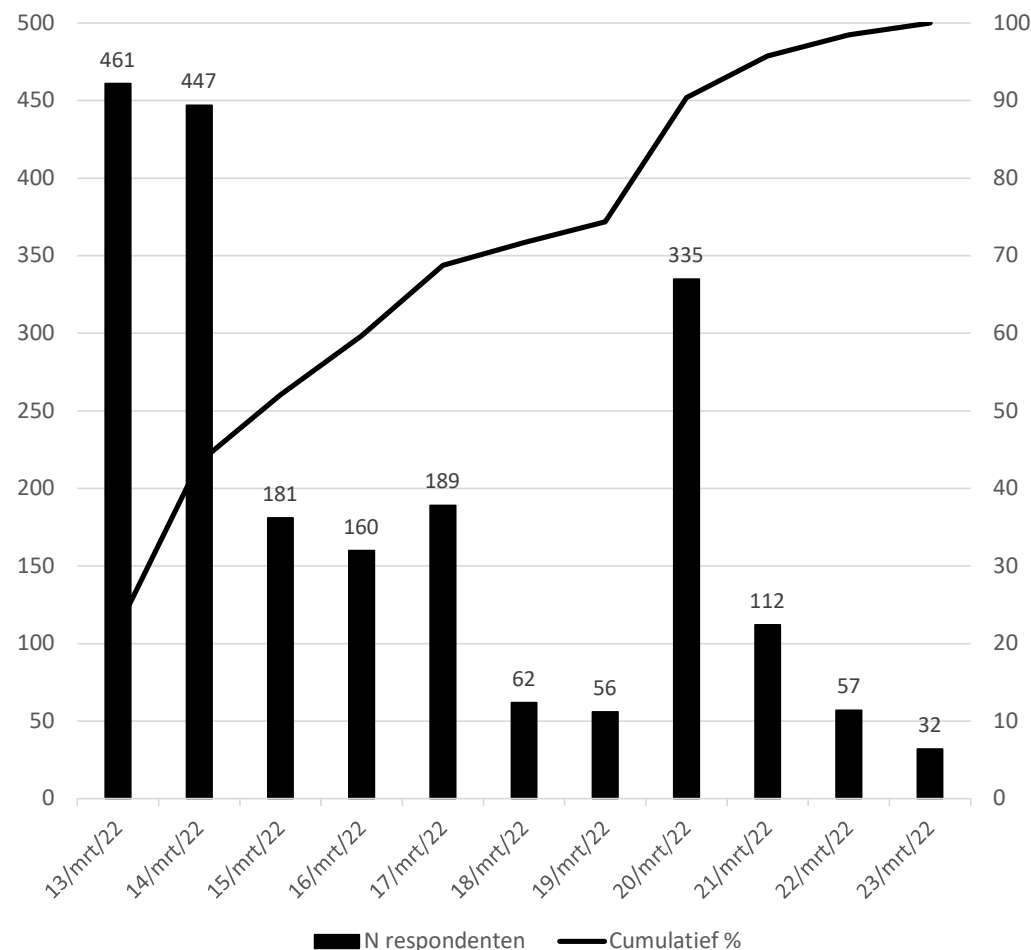
0. Methode

Onderzoeksopzet

- Cross-sectionele online bevraging bij nieuwe steekproef stemgerechtigde inwoners Vlaams gewest (N=2.092).
- Kantar stond in voor het rekruteren van respondenten, UA/VUB stonden in voor ontwerp vragenlijst, kwaliteitscontrole van de data, cleaning van de data, analyse en rapportering. Beide partners volgden samen veldwerk op.
- Representativiteit
 - Geen totaal willekeurige (random) steekproef (onmogelijk online). Respondenten uit bestaand panel van Kantar (*Topix*) en andere panels (Profacts) werden aangeschreven met de vraag om deel te nemen.
 - Quota steekproef, waarbij beoogd wordt een steekproef te bekomen die gelijkaardig is aan de Vlaamse stemgerechtigde bevolking voor wat betreft leeftijd (vier categorieën), opleiding, geslacht, en provincie.
 - Responsgraad is niet te bepalen, want externe panels geven geen informatie over respons. Maar responsgraad zegt niet veel in vergelijking met willekeurige steekproef, want gerekruteerd uit panel – dus het gaat niet om een probabiliteitssteekproef.

Veldwerk (1)

- Veldwerk: 13 maart 2023 tot en met 23 maart 2023 (zie grafiek)
- Politieke context
 - Oorlog in Oekraïne nog steeds bezig (maar minder prominent)
 - Energieprijzen sterk afgevlakt
 - Bevraging werd voorafgegaan door lange stikstofcrisis in de Vlaamse regering, die net een stikstofakkoord had bereikt (11 maart 2022)
 - Federale regering net akkoord over migratie bereikt (9 maart 2023)
 - Het 'schandaal' (of minstens de commotie) rond de 'speciale vergoedingen' van ex-voorzitters van De Kamer was nog aan de volle gang

Veldwerk (2)

- Kwaliteit antwoorden werd gemonitord op verschillende manieren:
 - Respondenten met invultijd van minder dan 5 minuten werden geweerd uit de steekproef
 - Antwoorden van respondenten werden nagekeken op *straightlining* (in vragenbatterij telkens identiek antwoord geven of oplopend/aflopend patroon)
 - Respondenten die nonsensicale antwoorden gaven op open vragen (belangrijkste probleem, door politicus vertegenwoordigd voelen) werden verwijderd

Steekproef (1)

- Steekproef bevraging: N=2.092 vulden volledige vragenlijst in, N=1.921 gebruikt in analyses wegens non-respons op vraag over stemgedrag 2019, die wordt gebruikt om te herwegen
- Noteer dat we soms zullen vergelijken met de resultaten van De Stemming in 2020 (N=1.857), 2021 (N=1.908), en 2022 (N=1,884) en dat we daarvoor dezelfde herweging gebruiken

Steekproef (2)

- Onderstaande tabellen geven ruwe steekproefverdelingen weer, samen met het target voor de herweging
- Wat de herweging naar stemgedrag betreft, zien we dat in de ruwe steekproef er vooral veel te weinig 'niet-stemmers' zitten, en wat te veel N-VA- en VB-kiezers. Voor de andere partijen zit de ruwe steekproef er dicht bij (met name sterkte van 2019). Dat houdt de grootte van de herweging binnen de perken.

Geslacht en opleiding (N=2,092)	% in steekproef	% in bevolking
Vrouw, lager opgeleid	8,9%	10,1%
Vrouw, middelbaar	24,0%	23,0%
Vrouw, hoger opgeleid	18,0%	17,4%
Man, lager opgeleid	8,3%	9,9%
Man, middelbaar	23,5%	22,5%
Man, hoger opgeleid	17,4%	17,1%

Leeftijd (N=2,092)	% in steekproef	% in bevolking
18 tot 29	16,4%	16,9%
30 tot 44	21,8%	23,5%
45 tot 64	34,7%	33,7%
65 en ouder	27,2%	25,9%

Provincie (N=2,092)	% in steekproef	% in bevolking
Antwerpen	30,2%	28,2%
Limburg	13,3%	13,2%
Oost-Vlaanderen	21,8%	23,0%
Vlaams Brabant	14,0%	17,5%
West-Vlaanderen	20,8%	18,1%

Stemgedrag 2019 (N=1,921)	% in steekproef	% in bevolking
CD&V	9.6%	11.8%
Groen	7.8%	8.2%
N-VA	24.5%	21.2%
Open VLD	9.9%	11.3%
PVDA	5.8%	4.7%
sp.a / VOORUIT	10.9%	9.0%
Vlaams Belang	20.0%	15.6%
Andere	0.9%	1.6%
Blanco / ongeldig gestemd	3.8%	4.1%
Niet gaan stemmen	3.5%	10.0%
Ik mocht (nog) niet stemmen	3.5%	2.4%

Invultijd en weging

- Mediane invultijd van de vragenlijst was 20 minuten, wat ook de beoogde lengte was.
- In alle analyses gebruiken we een proportioneel gewicht (*iterative proportional fitting*) dat de verdeling van de steekproef corrigeert zodat de verdeling in de steekproef gelijk wordt gesteld aan de verdeling in de populatie voor wat betreft leeftijd, opleiding, geslacht, provincie en stemgedrag 2019.
- Het maximale gewicht is 4,8, voor kiezers die aangaven niet te zijn gaan stemmen in 2019. Dit was ook bij de vorige edities van De Stemming de meest ondervertegenwoordigde groep. Deze groep wordt in de analyses vaak buiten beschouwing gelaten omdat de focus vaak ligt op de partij-electoraten. Bij de andere respondenten is de maximale herwegingsfactor 2,5.

Bijkomende achtergrondvariabelen

- Voor DS2023 hebben we er voor geopteerd om meer in te zetten op 'harde' achtergrondvariabelen om te kijken of ze een effect hebben hoe mensen over politiek denken en zich politiek gedragen (stemmen)
- Buiten leeftijd, geslacht, en opleiding die we al hadden in de vorige edities, nemen we nu ook mee:
 1. Gezinsinkomen (vorige jaren hadden we alleen 'subjectief inkomen')
 2. Woonplaats (verstedelijking)
 3. Buitenlandse achtergrond

Inkomen

- Dit is een moeilijke variabele, alleen al omdat veel mensen weigeren hun inkomen te geven in enquêtes. Bovendien zegt een inkomen vaak niet zo veel, als je geen informatie hebt over de samenstelling van het huishouden
- We gebruikten de vraag: *Kan u aangeven wat het gemiddelde netto maandinkomen van uw huishouden is, dus uit alle bronnen en na aftrek van belastingen en sociale premies/verplichte bijdragen?* Respondenten kregen dan 12 antwoordmogelijkheden waarvan de eerste 10 samenvallen met de bekende inkomensdecielen in ons land en nog twee extra categorieën voor het 95ste percentiel en het 99ste percentiel (de echt hoge inkomens). Het laagste deciel is 'minder dan €1.800' en het hoogste percentiel is 'meer dan €14,500'. Noteer dat deze vraag alleen gaat over het maandinkomen, niet over het eventuele *vermogen* van huishoudens
- We vroegen ook naar het aantal personen in het huishouden, en meer specifiek naar het aantal volwassenen (+18) en het aantal kinderen (-18)
- Met die informatie kunnen we het zogenaamde 'gestandaardiseerde' inkomen berekenen. We gebruiken de CBS (Nederlands Centraal Bureau voor de Statistiek) equivalentiefactoren waarbij het totale inkomen gedeeld wordt door een factor die het aantal gezinsleden vat (met een verschillend gewicht van kinderen en volwassenen) ([link](#)). Die verdeling van gestandaardiseerde inkomens delen we dan op in drie grote groepen: de 25% met de laagste inkomens, de 50% met de middeninkomens, en de 25% met de hoogste inkomens
- In de analyses maken we dus gebruik van een variabele die 'lage', 'gemiddelde', en 'hoge' inkomenskwartielen onderscheidt. De scheidingswaarden worden eenvoudigweg berekend op basis van de kwartielen: de respondenten met de laagste 25% standaardinkomens komen in categorie 1, de 50% met de middelste twee kwartielen komen in categorie 2, en de respondenten met de hoogste 25% standaardinkomens komen in categorie 3

Woonplaats

- We vroegen aan respondenten om de postcode van hun hoofdverblijfplaats. Op basis daarvan bepalen we in welke van de zes clusters van gemeenten (zogenaamde 'Belfius typologie') de respondent woont ([link](#))
- Er worden zes clusters onderscheiden: (1) Woongemeenten (2) Landelijke gemeenten (3) Gemeenten met concentratie van economische activiteit (4) Verstedelijkte gemeenten (5) Grote en regionale steden (6) Kustgemeenten
- Waar relevant, splitsen we de resultaten uit naar de zes clusters om te kijken of de antwoorden systematisch variëren tussen clusters

Buitenlandse achtergrond

UPDATE

- Om de buitenlandse achtergrond van respondenten te bepalen vroegen we “*Bent u, of (minstens) één van uw ouders, geboren in het buitenland?*”. Indien een respondent hier ‘ja’ op antwoordde, dan werden opvolgvragen gesteld om te bepalen in welk land de respondent en zijn/haar ouders geboren zijn
- Van de 2.092 respondenten hadden 309 respondenten (14,8%) een buitenlandse achtergrond. Als we dit vergelijken met het aandeel in de populatie (inwoners van het Vlaams Gewest), zitten we in onze steekproef met een vergelijkbaar aantal voor 2022 (14,2% inwoners die zelf, of ouders hebben die, niet geboren zijn in België) ([link](#))
- Waar relevant splitsen we de respondenten met buitenlandse achtergrond uit, om te kijken of de cijfers significant verschillen met respondenten die geen buitenlandse achtergrond hebben. Echter, de groep respondenten met een buitenlandse achtergrond is heterogeen: wanneer we kijken naar de meest voorkomende landen van oorsprong, zien we dat bijvoorbeeld 22,7% van deze respondenten een Nederlandse achtergrond heeft (zelf of (één van) de ouders), 10,3% een Marokkaanse, 6,8% een Duitse, 5,5% een Turkse en 5,5% een Poolse achtergrond. In totaal werden 36 verschillende landen van oorsprong genoemd, die dan nog vaak in verschillende combinaties voorkomen (bvb. Zelf in België geboren, één Nederlandse en één Duitse ouder). Elk van deze subgroepen apart analyseren is onmogelijk, waardoor het moeilijk is eenduidige conclusies te trekken. Vandaar dat de meeste analyses in dit rapport het ‘effect’ van het hebben van een buitenlandse achtergrond *niet* meenemen; vaak hebben we het getest, maar het leverde meestal geen significant resultaat op

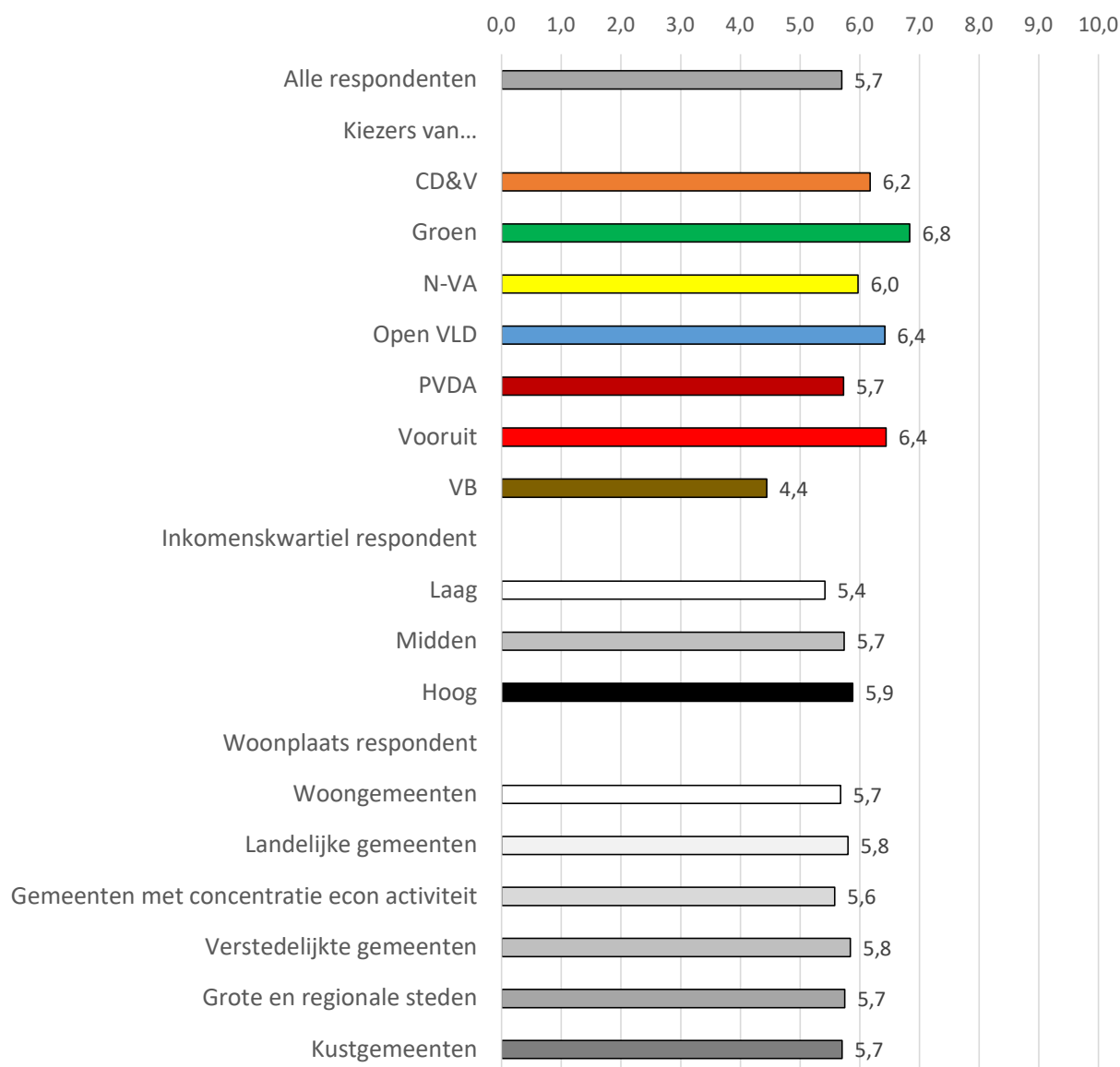
Structuur rapport

- De uitgebreide vragenlijst bevatte vragen over uiteenlopende thema's
- In dit rapport gaan we in op:
 1. Actualiteit: de stikstofcrisis
 2. Attitudes over politiek en beleid
 3. Links-rechts-plaatsing
 4. Belang van politieke thema's
 5. Issue ownership
 6. Dossier ongelijkheid/koopkracht/armoede
 7. Partijen in de media
 8. Eenheid of verdeeldheid van partijen en regeringen
 9. Cordon sanitaire
 10. Populariteit politici
 11. Polarisatie
 12. Kiesintenties ('de peiling')
 13. Kiezersprofielen en stemmotieven
 14. Belangrijkste/opvallende resultaten

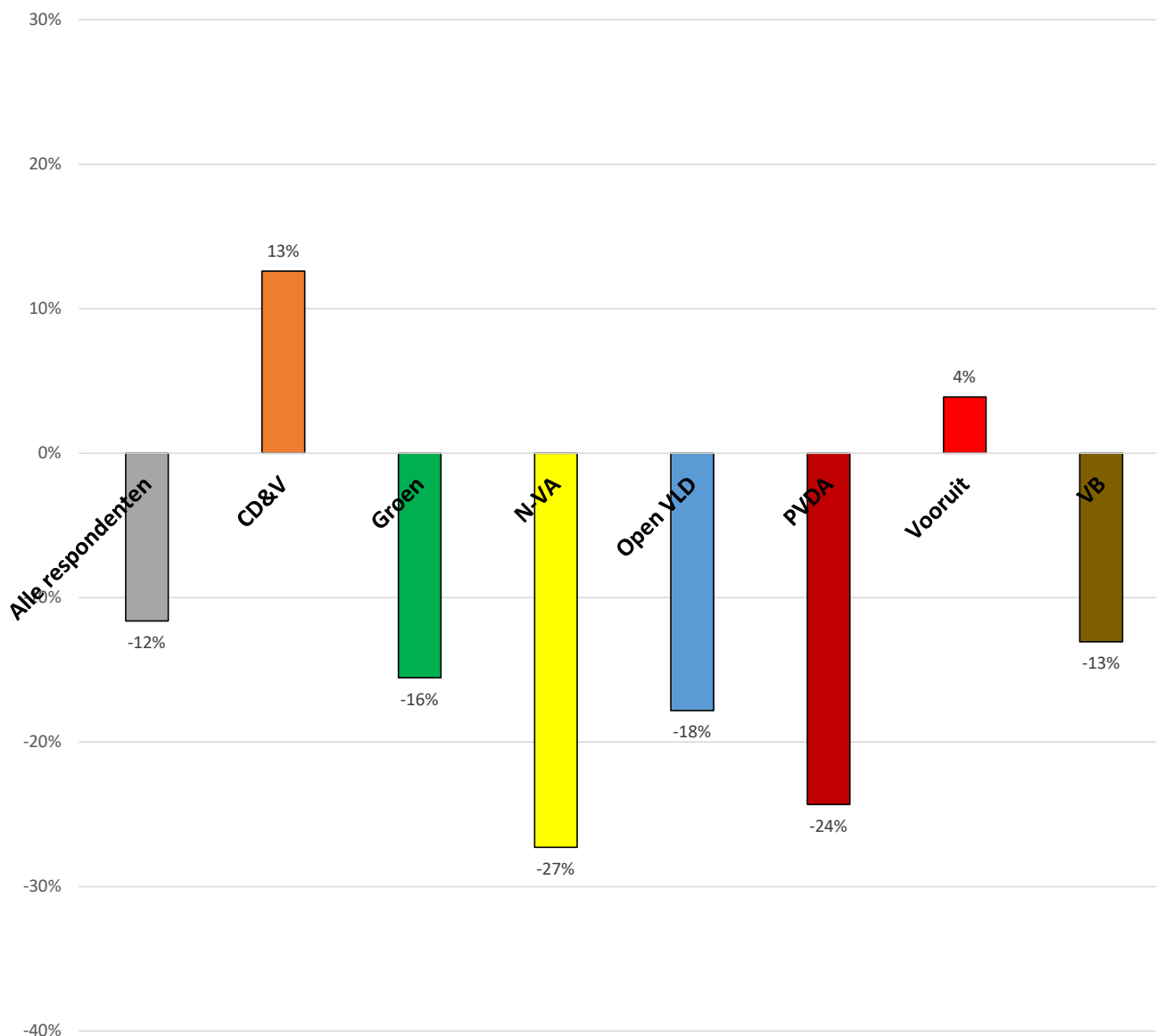
1. Actualiteit: de stikstofcrisis

Welk effect heeft stikstofcrisis gehad?

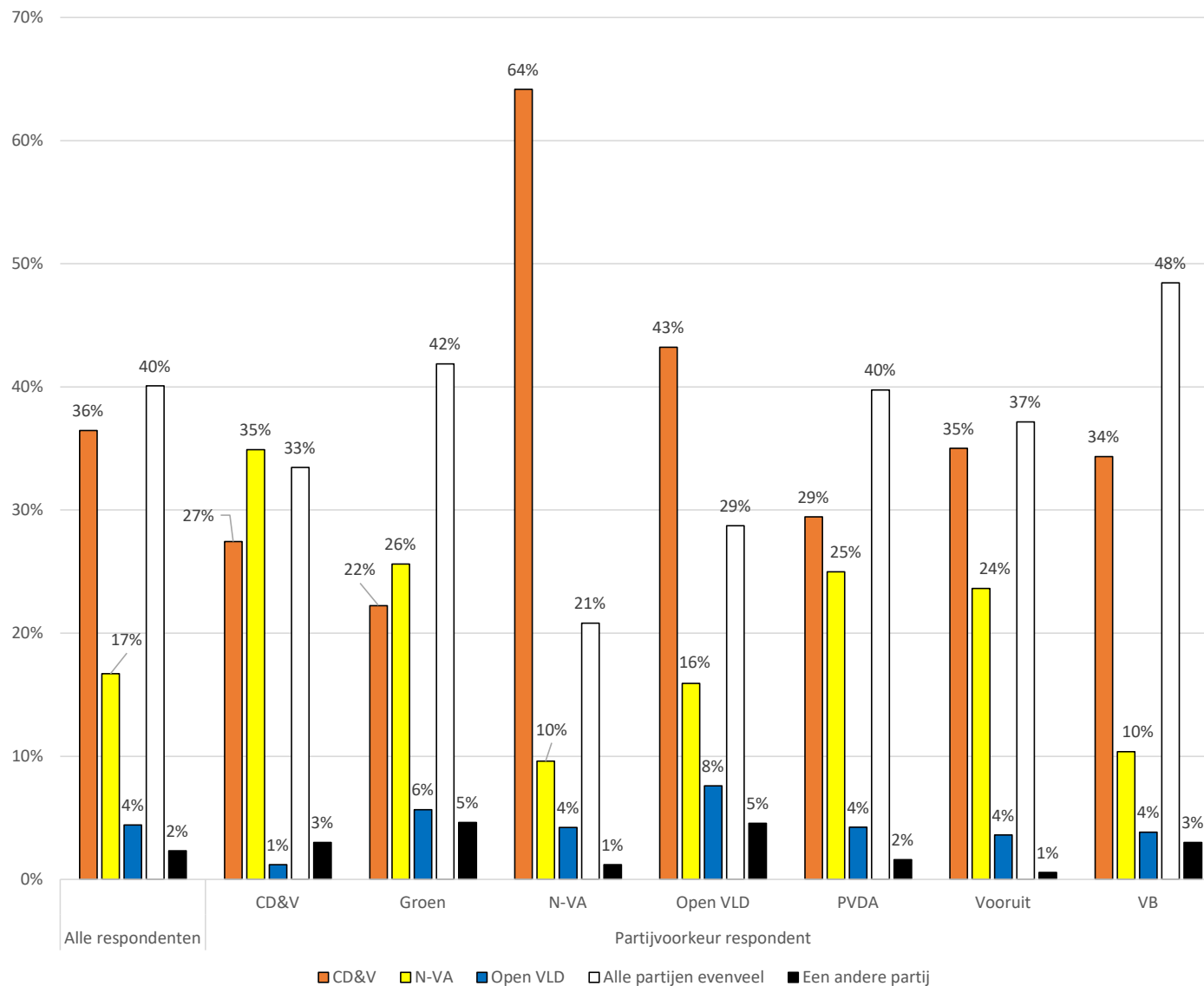
- Om te beginnen, omdat onze bevraging net na wellicht één van de grootste crisissen van de huidige Vlaams regering kwam—de wekenlange blokkade van het stikstofplan—hebben we in DS2023 een aantal vragen over de kwestie gesteld
- We vroegen naar het belang van stikstof als thema, naar de beoordeling van de stikstofblokkade in de regering en naar welke partij er verantwoordelijk voor was

- *Er is de laatste maanden veel te doen geweest om het stikstofbeleid. Binnen de Vlaamse regering leidde dat tot een crisis en een blokkade. In welke mate vindt u dat stikstof een belangrijke beleidskwestie is? (0=Helemaal onbelangrijk; 10=Heel belangrijk)*
- Ondanks de enorm grote media-aandacht voor de stikstofcrisis, is het niet iets waar kiezers zeggen veel om te geven. De gemiddelde score is 5,7 wat dicht bij het middelpunt van de schaal ligt (5=noch onbelangrijk, noch belangrijk). Verder zullen we ook zien dat bij de algemene vraag over het belang van thema's 'landbouw' nauwelijks genoemd wordt
- Qua electoraten is het frappant dat de kiezers van de twee kemphanen CD&V (6,2) en N-VA (6,0) net *minder* dan gemiddeld om stikstof gaven. Het is intendeel het electoraat van Groen (6,8) dat er het meest om gaf. Als Vlaams Belang zichzelf dan al uitroept tot de 'boerenpartij' van Vlaanderen, dan blijkt dat alvast niet uit het belang dat haar kiezers aan stikstof geven, dat is *veruit* het laagste van alle electoraten (4,4)
- Qua woonplaats gebeurt er helemaal niets. Het is niet zo dat respondenten uit plattelandsgemeenten (5,8) er meer om geven dan, bijvoorbeeld, respondenten uit grote steden (5,7)
- Al bij al lijkt het er op dat de stikstofcrisis een redelijk mineur probleem voor de kiezer was (of toch nadat het net was opgelost). Misschien waren mensen wel geboeid door de bokswedstrijd zelf (zie verder wanneer we de zichtbaarheid van de partijen bespreken), maar van het thema 'stikstof' zelf lagen ze (achteraf) niet wakker. Ook lijkt het er niet op dat het stikstofdossier tot een symbool van de tegenstelling tussen stad en platteland is uitgroeid, want plattelandsbewoners gaven er niet significant meer om
- Vraag is of de twee vechtende partijen CD&V en N-VA er dan wel goed aan hebben gedaan om zich net op dit (kleine) dossier te profileren. Misschien hebben ze zich opgeworpen als vechtersbazen die voor hun standpunt opkomen, maar qua thema hebben ze er wellicht niet mee gescoord—natuurlijk zou het feit dat ze er net een akkoord over bereikten het belang op korte termijn sterk hebben kunnen doen webebben. We missen een meting tijdens de blokkade zelf. Maar het punt is dat er weinig van is blijven hangen

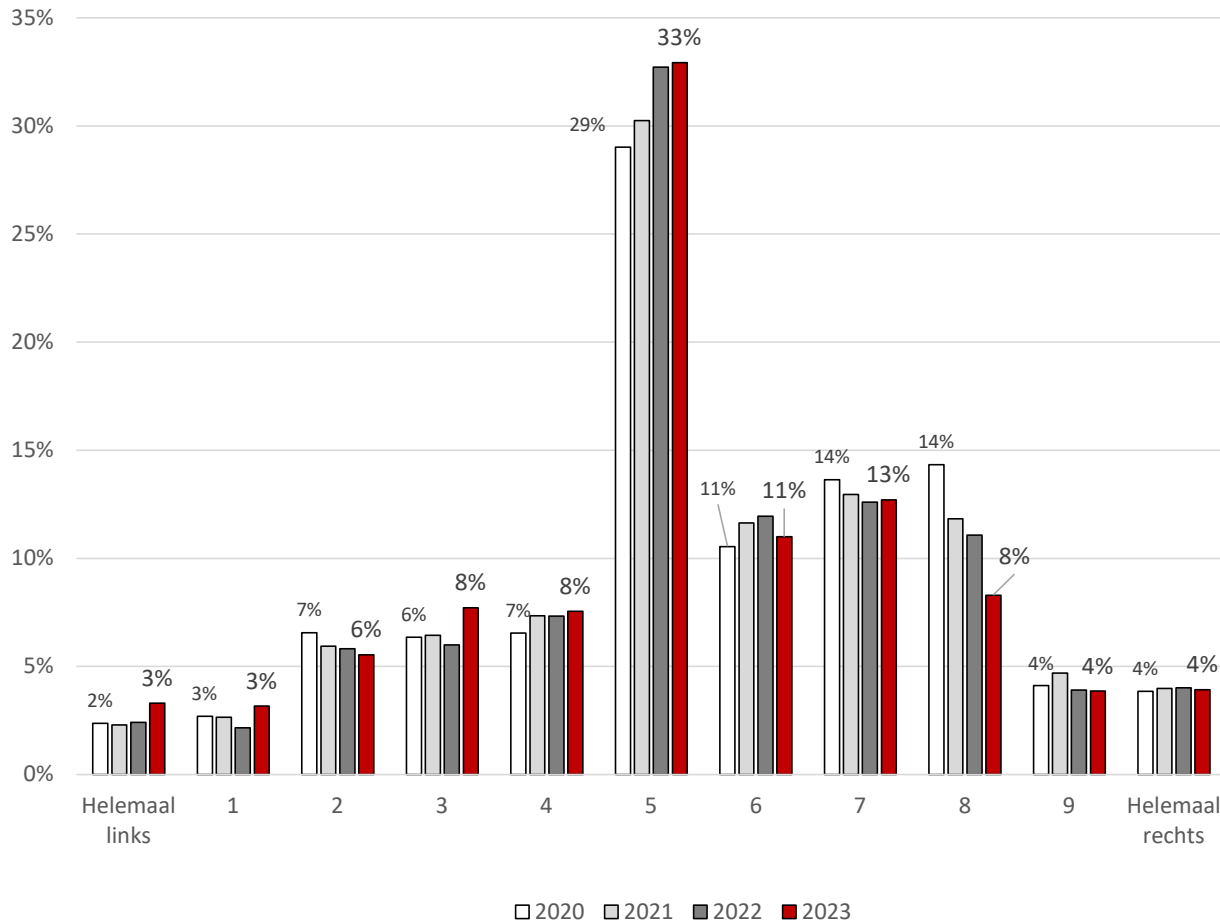
- *Vindt u het terecht dat er over zo'n kwestie een blokkade in de Vlaamse regering ontstond? (1=Heel onterecht; 5=Heel terecht).* De grafiek toont per electoraat de aftrekking van het % terecht met het % onterecht, dus cijfers boven 0 wijzen naar 'terecht', onder 0 naar 'onterecht'. Hierbij laten we de midden categorie dus buiten beschouwing, maar krijgen we een beeld van de verdeling van mensen die wel een voorkeur uitten.
- De stikstofcrisis werd gemiddeld negatief beoordeeld. Er zijn 12% meer respondenten die vinden dat stikstof niet zulke crisis waard was dan dat er respondenten zijn die vinden dat stikstof wel een blokkade wettigde
- Opvallend zijn het de N-VA kiezers die helemaal niet te spreken waren over de blokkade (-27%). De kans lijkt dan ook klein dat N-VA er veel electoraal voordeel uit heeft gehaald (of de banden met haar eigen kiezers heeft kunnen aanhalen); de N-VA-kiezers vonden het thema onbelangrijk (zie vorige slide) en vonden de blokkade waarin N-VA een prominente rol speelde onnodig
- De enige kiezers die het dossier wél een blokkade waard vonden waren die van CD&V (+13%). Dat is wel ironisch omdat uit de vorige slide bleek dat CD&V-kiezers stikstof helemaal niet zo'n belangrijk probleem vonden, maar toch was de blokkade gewettigd, vonden ze. Dat had wellicht meer te maken met het zich tonen als onverzettelijke en strijdbare partij, eerder dan omwille van het dossier zelf. Noteer opnieuw dat de recente deblokkade van het dossier een verschil zou kunnen hebben gemaakt
- Buiten een heel klein beetje de Vooruit-kiezers(+4%) stonden alle kiezers negatief tegenover de crisis in de Vlaamse regering, ook de groene kiezers (-16%) die het meest om het thema geven (zie vorige slide)
- Opnieuw de vraag: hebben de twee kemphanen er bij gewonnen? N-VA wellicht niet, suggereren deze data, CD&V misschien wel

- *Welke partij was volgens u het meest verantwoordelijk voor de blokkade?* We presenteerden de respondenten slechts een paar opties, de drie regeringspartijen N-VA, Open Vld en CD&V, en dan ook 'alle partijen evenveel' en 'een andere partij'. De grafiek toont de percentages dat één van die opties aanduidt, voor alle respondenten samen en per electoraat apart. Noteer dat we 'verantwoordelijk zijn voor de blokkade' hier als iets negatiefs interpreteren, zie ook de vorige slide die aangeeft dat de meeste mensen de blokkade niet lustten; Toch kan het voor sommige kiezers ook iets positief zijn
- Als je naar alle kiezers samen kijkt, dan is het duidelijk wie volgens respondenten de boter gegeten heeft, dat is CD&V (36%) veel meer dan N-VA (17%). Die tendens trekt zich door bij bijna alle electoraten, bij sommige nog meer dan bij andere
- Als je specifiek naar het N-VA-electoraat kijkt, dan zegt dat electoraat overduidelijk dat de CD&V boter of het hoofd heeft (64%). Weinig N-VA-ers steken de hand in de eigen partijboezem (10%)
- Het beeld bij de CD&V-kiezers is anders. Natuurlijk vinden de meesten dat de N-VA in de fout ging (35%) maar er zijn er ook heel wat (27%) die zeggen dat de *eigen* partij in de fout ging. Dus er is in eigen schoot toch ongeveer één vierde van het CD&V-electoraat dat vindt dat de partij niet juist handelde in deze crisis. Noteer dat ook Groen-kiezers mee aan de kant van de CD&V staan in deze, en de N-VA meer aansprakelijk achten (26%)
- Opnieuw dezelfde vraag: hebben de twee kemphanen er bij gewonnen? Deze data lijken er dan weer op te wijzen dat de N-VA wél zijn achterban mee had, veel meer dan de CD&V. Dus misschien heeft het stikstofconflict de N-VA wel goed gedaan en de CD&V net beschadigd
- Maar nogmaals, door het beperkte belang van het stikstofthema (mogelijk doordat er net een akkoord werd bereikt) is de kans klein dat deze saga grote electorale gevolgen heeft

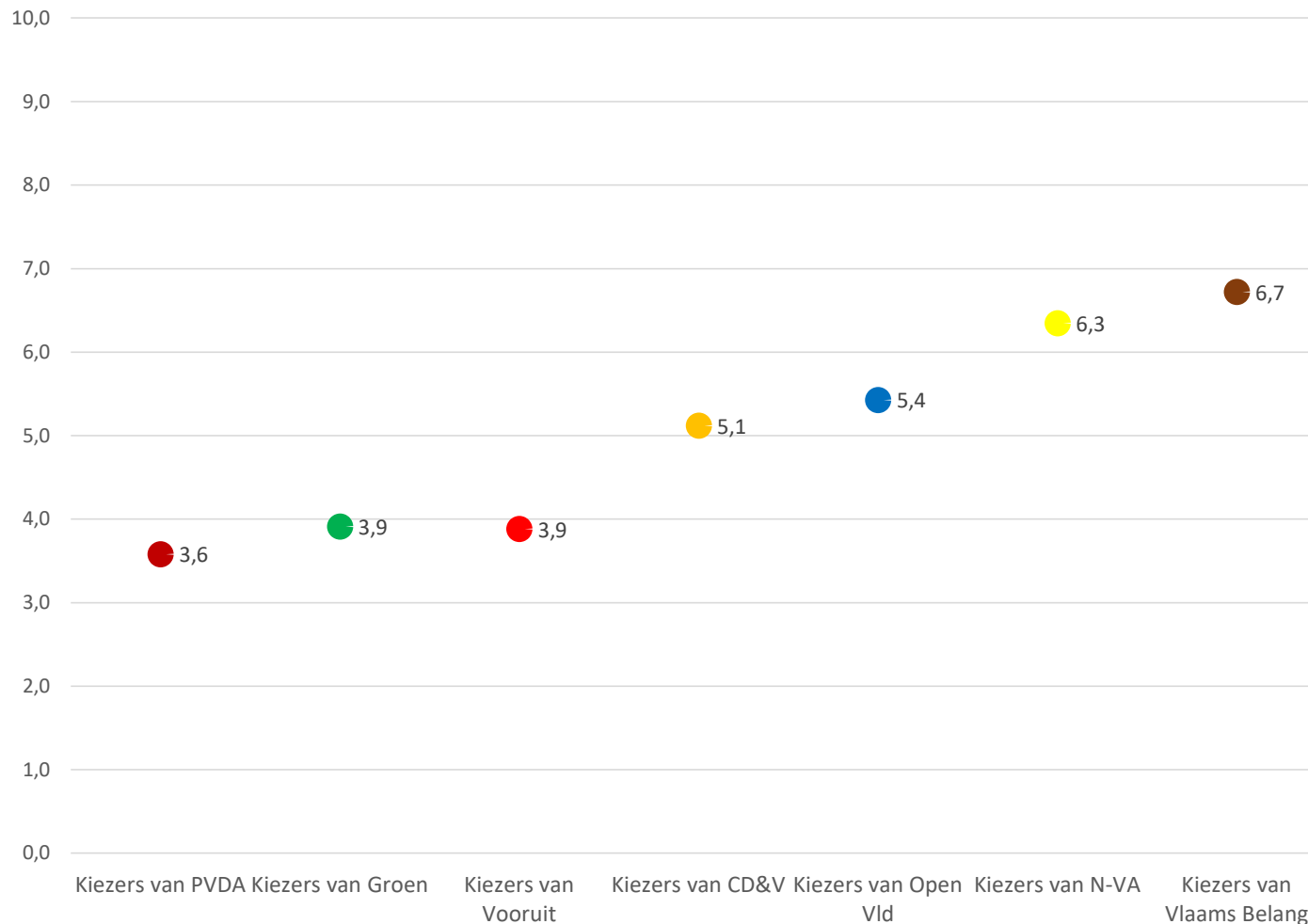
3. Links-Rechts plaatsing

Vlamingen vinden zichzelf centrum

- In de politiek worden de termen 'links' en 'rechts' vaak gebruikt. Kan u uw eigen opvattingen plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 'links', 5 'in het centrum' en 10 'rechts' betekent?
- Deze vraag werd ook gesteld in 2020, 2021, 2022 en nu ook in 2023. Zoals de voorgaande jaren plaatst ongeveer één derde van de Vlamingen zich pàl in het centrum. Dat aandeel is sinds 2020 zelfs wat gestegen. Ondanks de schijnbaar toegenomen politieke polarisatie, definiëren Vlamingen zich als behorende tot het centrum, licht overhellend naar de rechtse kant
- Terwijl we tussen de voorgaande jaren geen significante wijziging zagen, zien we die nu wel. In vergelijking met 2022 zegt de Vlaming wat linkser, of beter: *meer centrum*, te zijn geworden ($p=0,01$). Van 5,5 op de schaal in 2022 (en 5,6 in 2020 en 5,5 in 2021) zit het gemiddelde nu op 5,3. Vooral het aantal mensen dat zich stevig rechts zet (positie 8), is gedaald
- Noteer dat het gerust kan dat mensen de facto wel rechtser of linkser zijn geworden in hun politieke denkbeelden maar dat hun referentiekader (wat ze denken dat het centrum is, en wat links en rechts) verschoven is. Dus de verschuiving naar het centrum (en dus naar links) hoeft niet te betekenen dat mensen meer linkse beleidsvoorstellen zijn gaan steunen

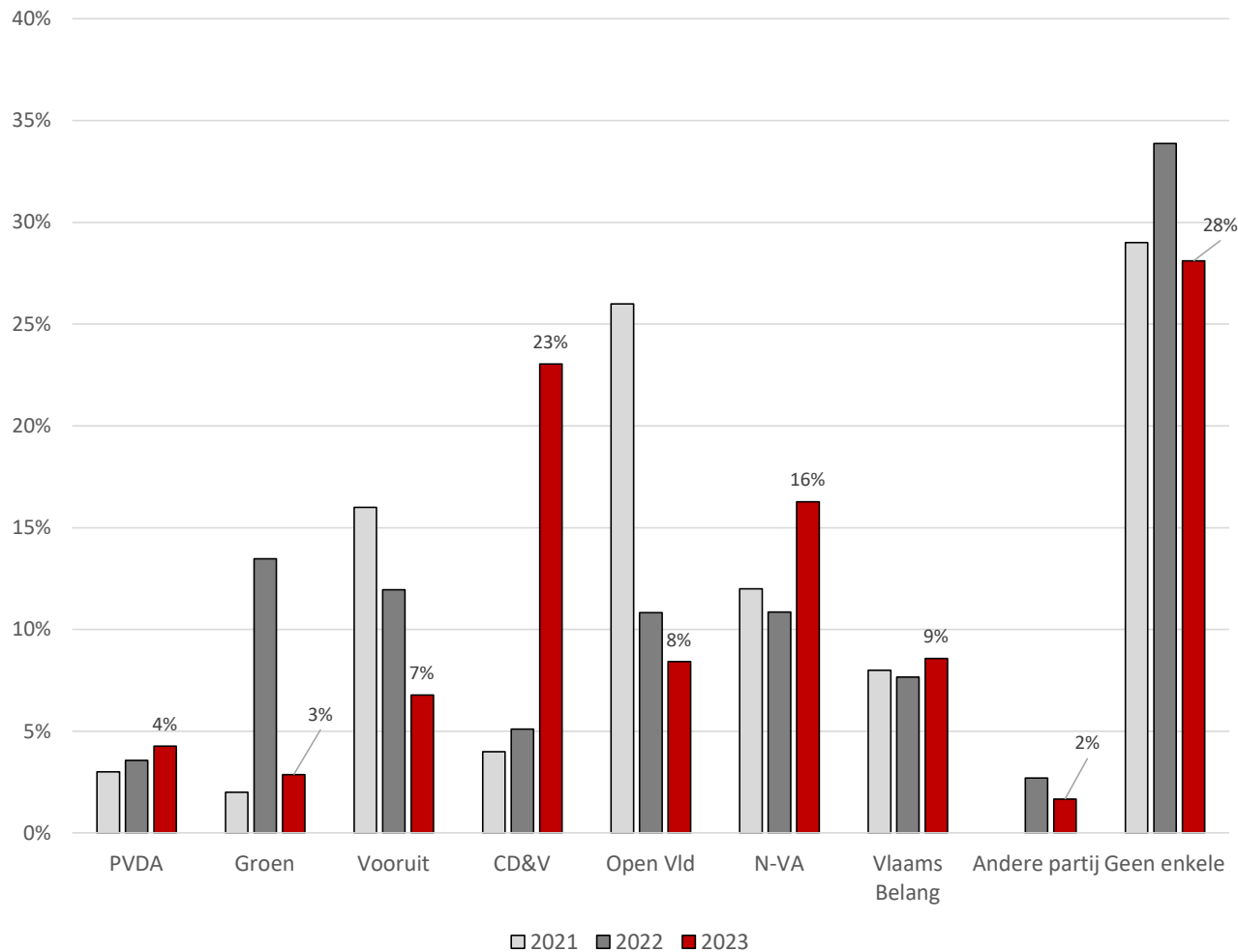
Electoralaten links of rechts

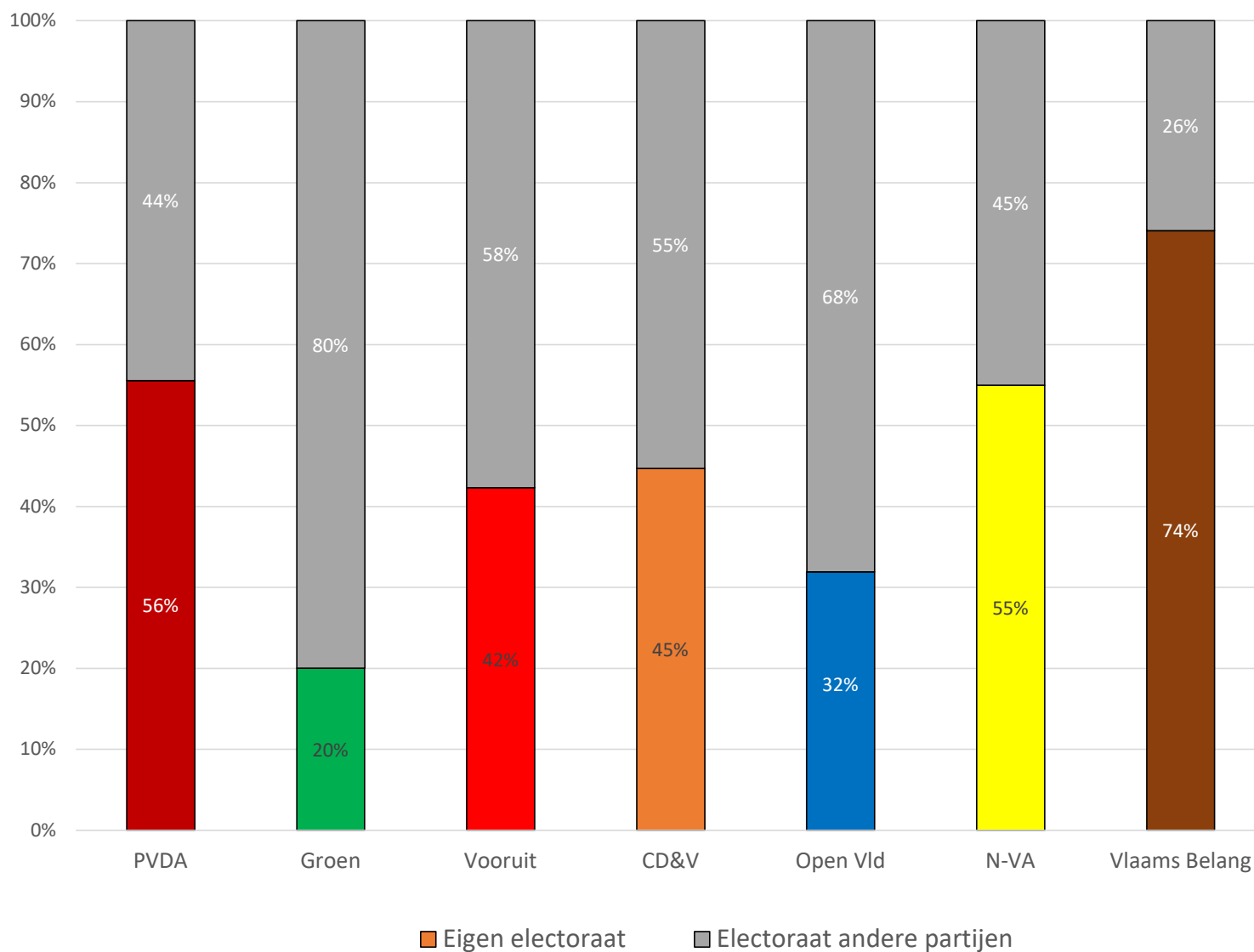
- De zelfplaatsing van de electoralaten volgt de verwachte links-rechtsopdeling, met PVDA als het meest links en VB als het meest rechts
- In DS2022 vonden we hier een opvallend verschil en was het Open Vld-electoraat significant naar links geschoven, zelfs links van de CD&V. Dat is anno 2023 niet langer het geval, de Open Vld zit opnieuw tussen CD&V en N-VA in. De verschuiving van Open Vld-kiezers tussen 2022 en 2023 is wel niet significant
- De andere electoralaten bleven tussen 2022 en 2023 zo goed als ter plaatse, maar de twee rechts electoralaten schoven significant wat naar het centrum: N-VA van 6,6 naar 6,3 ($p=0,02$); Vlaams Belang van 7,2 naar 6,7 ($p=0,01$)

7. Partijen in de media

Welke partij is zichtbaar

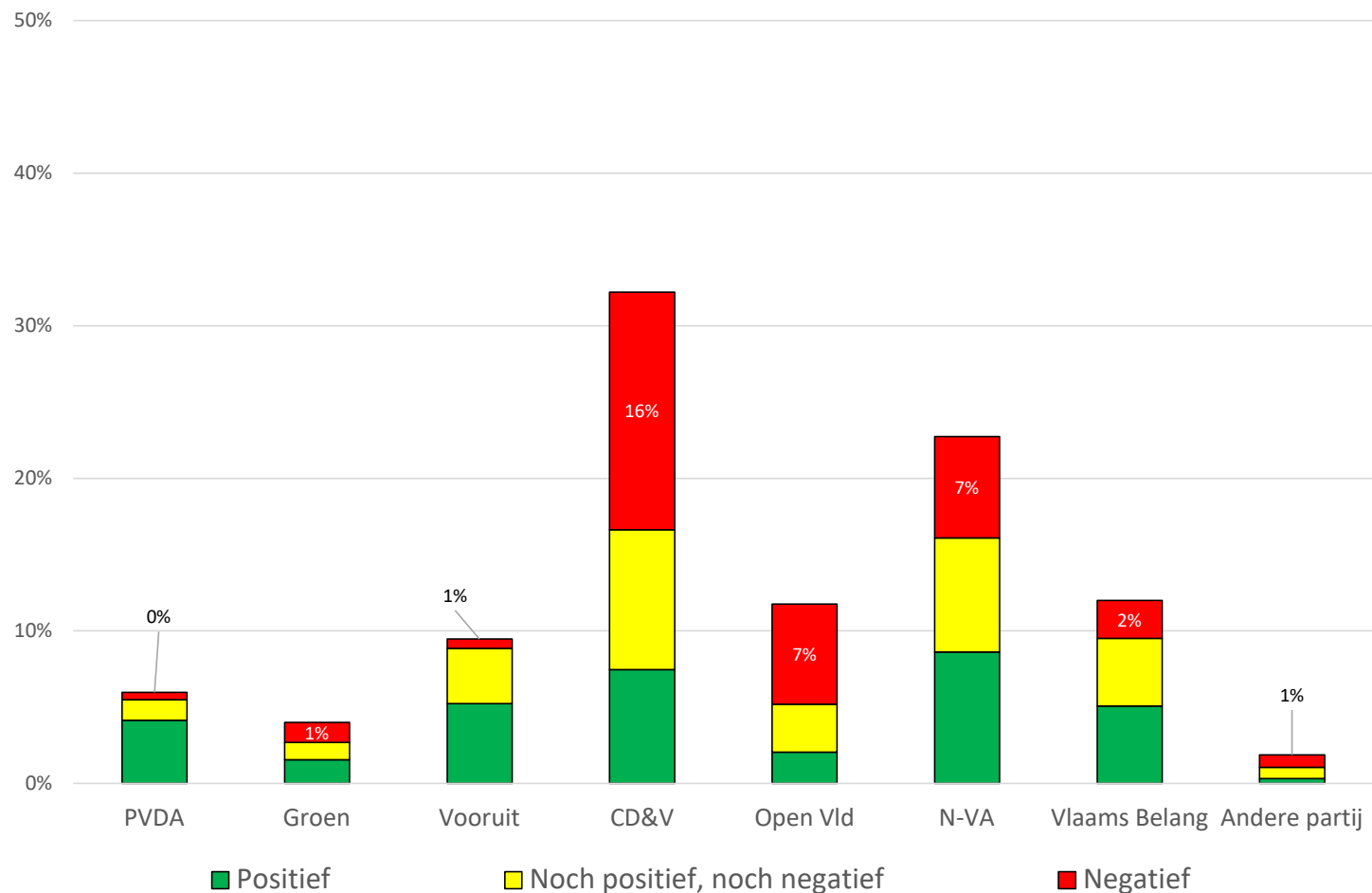

- Welke partij is u in de afgelopen weken het meest opgevallen in de media?
- Deze vraag is natuurlijk heel erg context-bepaald, en hangt af van wat er gebeurde aan politieke actualiteit tijdens en voor de data-inzameling (maart 2023)
- Er is een heel opvallende vaststelling in 2023, en dat is dat de CD&V heel erg in de kijker liep. 23% van de respondenten vond dat die partij hen het meest was opgevallen. In 2021 en 2022 hing CD&V nog achteraan met amper 5%. De stikstofsaga in de Vlaamse regering met het verzet van CD&V tegen het akkoord tot net voor het starten van ons onderzoek, heeft daar zeker toe bijgedragen. CD&V is een partij die normaal niet opvalt, maar nu wel
- Ook N-VA heeft schijnbaar kunnen profiteren, alvast in zichtbaarheid, van de stikstofcrisis, ook zij maakt een serieuze sprong voorwaarts wellicht dankzij het directe en openlijke conflict met CD&V
- Verder is de daling van Vooruit toch wel opvallend. Sinds 2021 is de zichtbaarheid van de partij (in de surveyperiode) steeds gedaald. Dat is natuurlijk relatief, want we weten dat zichtbaarheid sterk van de context afhangt. Dus we weten niet of de evolutie van Vooruit structureel is of door toeval komt

- Meestal vallen partijen vooral op bij hun eigen achterban, die een boontje voor de partij heeft. Wie slaagt er in om buiten het eigen electoraat aandacht te trekken?
- Groen valt meest op bij electoraten van andere partijen, ook bij Open Vld is dat het geval. Dat was ook al in 2022 het geval
- PVDA, N-VA, en vooral Vlaams Belang vallen vooral op bij eigen electoraat, ze preken meest voor eigen kerk. Dat was bij deze drie partijen ook al in 2021 en 2022 het geval (data niet getoond in grafiek). Zou dat door hun sterke aanwezigheid op de sociale media kunnen komen? (zie: <https://twitter.com/LCJacobs89/status/1488891952036818949>)

Positieve of negatieve indruk

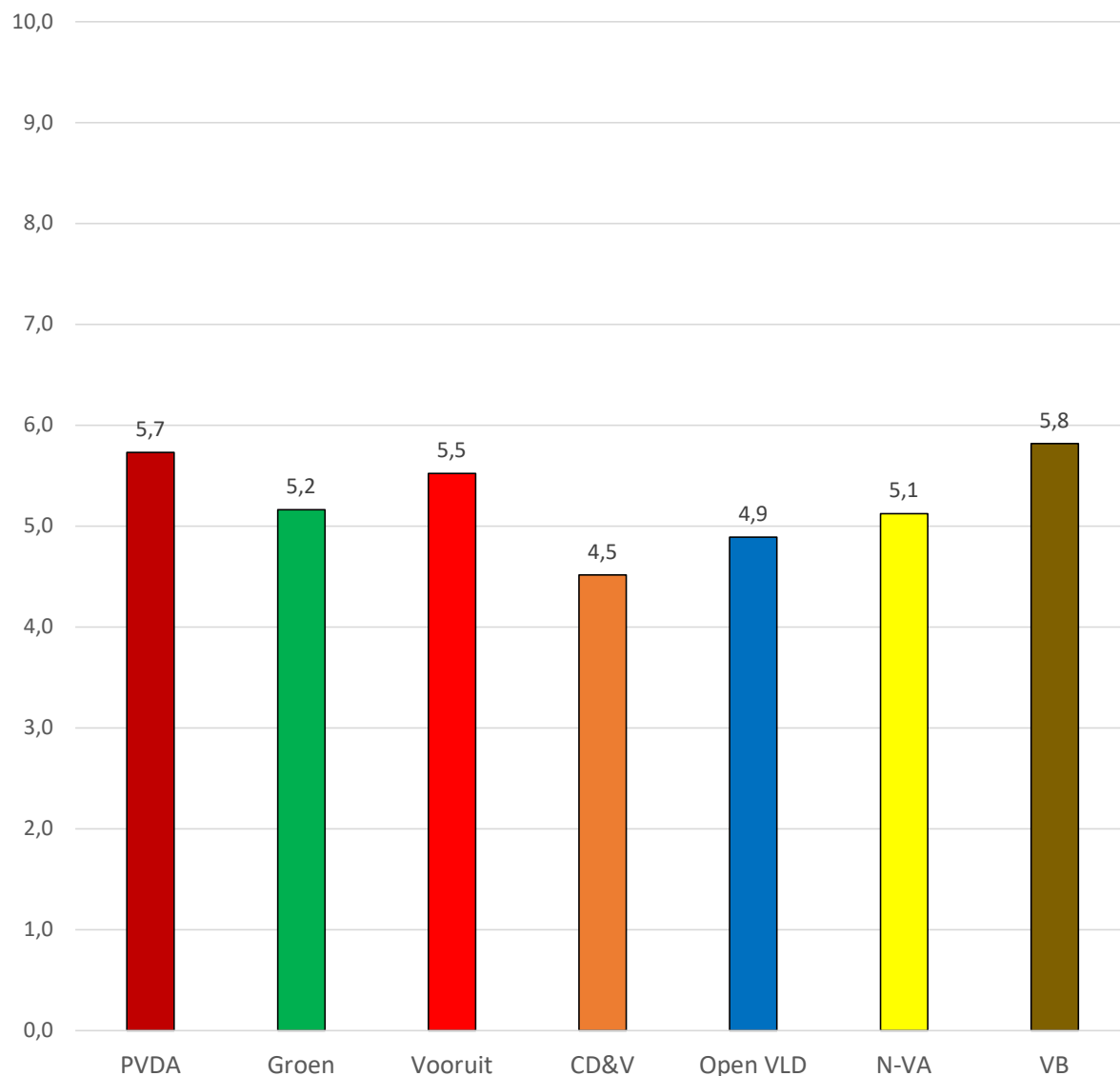

- *Maakte deze partij daarbij op u een positieve of een negatieve indruk?*
- Zuivere zichtbaarheid is interessant, maar de kwestie is of die zichtbaarheid positief of negatief werd gepercipieerd. Immers, ook als je in een schandaal terechtkomt, ben je zichtbaar, maar dan was je dat wellicht liever niet
- CD&V mocht dan wel opvallen, de helft van degenen die CD&V het meest zichtbaar vonden, gaven aan dat CD&V daarbij een *negatieve* indruk maakte. Wellicht door de stikstofcrisis
- Het was vorig jaar (2022) en het jaar er voor (2023) ook al zo dat de partij die het meest opviel, vorig jaar Groen (kernenergie) en het jaar daar voor Open Vld (El Kaouakibi-schandaal), grotendeels negatief in de kijker liep
- Dus, media-zichtbaarheid is zeker niet altijd een goede zaak
- PVDA en Vooruit die helemaal niet veel opvallen in de media, vallen vooral positief op. Vooral bij PVDA is het bijna alleen positief; ze zijn weinig zichtbaar maar als ze zichtbaar zijn is het steeds goede zichtbaarheid. Voor Vooruit is het in 2023 het derde jaar op rij (ook in 2021 en 2022) dat de zichtbaarheid in de media meer positief dan negatief van aard is. Tijdens de bevraging van De Stemming (of meer algemeen?) scoort de partij altijd goed

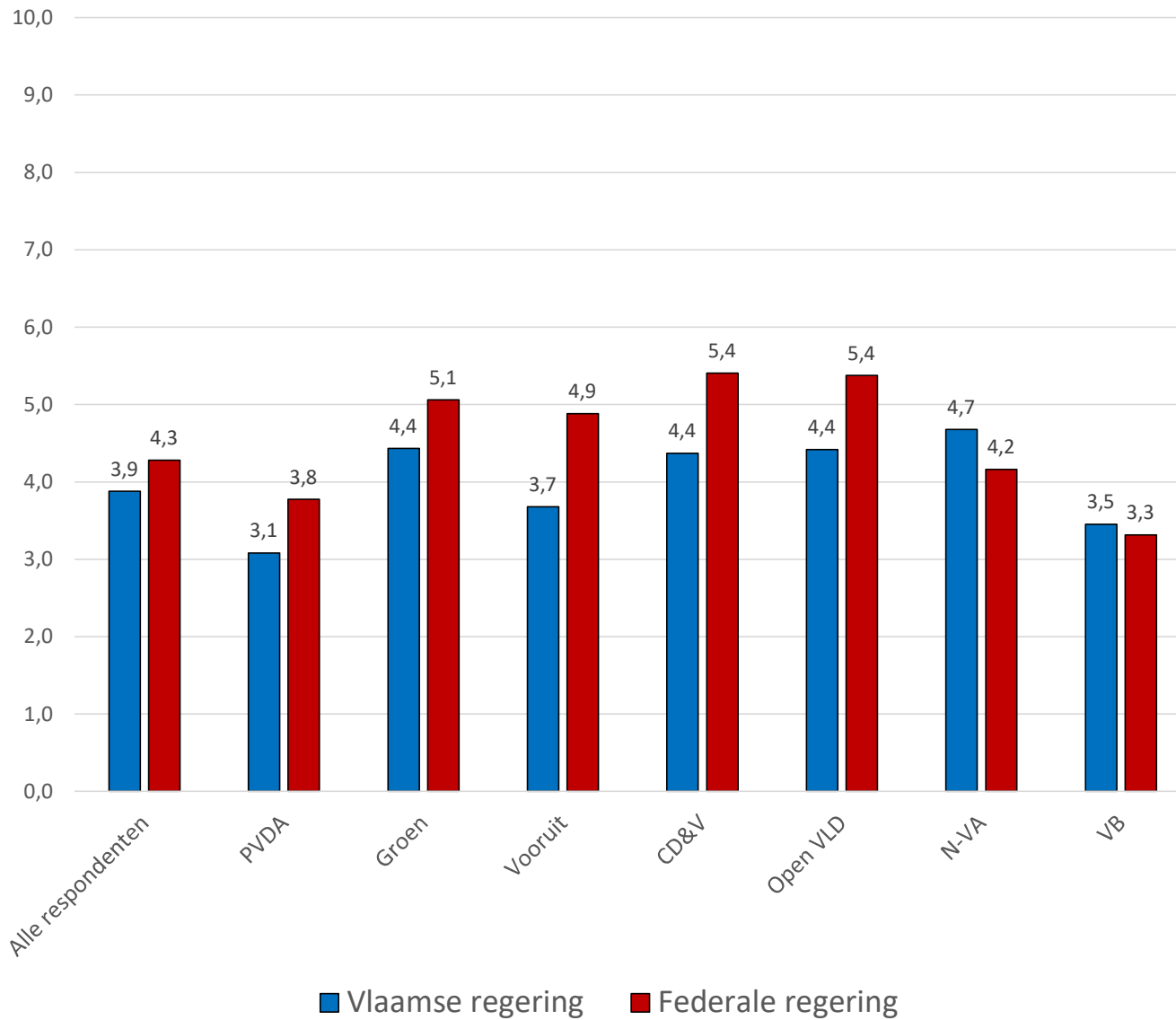
8. Eenheid of verdeeldheid van partijen en regeringen

Eenheid en verdeeldheid

- Vaak wordt gezegd dat partijen en regeringen die onderling ruzie maken, daarvoor door de kiezer worden afgestraft. Denk aan termen zoals het 'kibbelkabinet'
- Die eenheid en verdeeldheid is natuurlijk een kwestie van perceptie, en dus vroegen we onze respondenten om de eenheid en verdeeldheid van de Vlaamse politieke partijen en beide regeringen in te schatten; noteer dat beide regeringen net een doorbraak hadden gescoord met het stikstofakkoord en het asielakkoord, weliswaar voorafgegaan door stevige discussies, die vooral voor de Vlaamse regering volop in de media raakten (zie 'tegen de muur plakken'-quote van Crevits)

- *Leden van dezelfde partij uitten soms tegenstrijdige opinies. Als u aan de voorbije periode denkt, in welke mate denkt u dan dat de volgende partijen eerder intern verdeeld of eerder intern verenigd zijn geweest? (0 = volledig verdeeld; 10 = volledig intern verenigd)*
- De grafiek bevat de gemiddelde score voor elke partij in de ogen van het totale electoraat op een schaal van 0 tot 10
- De verschillen tussen partijen zijn niet heel groot, maar het is wel opvallend dat het patroon een U-vorm heeft: radicale partijen worden als meer één dan centrumpartijen beschouwd; CD&V (4,5) scoort het laagst (ondanks de grote strijd die de partij net unisono tegen het stikstofakkoord voerde). Daar is hun uitgesprokener profiel waarschijnlijk niet vreemd aan
- Vooruit is ietwat afwijkend van het algemene patroon (5,5); de partij van Conner Rousseau geeft, alvast voor een traditionele partij, een relatief sterk homogene en eensgezinde indruk
- We keken ook naar de perceptie van de electoraten apart, van hun eigen partij en van de andere partijen (cijfers niet in grafiek). Uiteraard denken electoraten steeds dat hun partij het meest eensgezind is (PVDA 7,1; Groen 6,5; Vooruit 7,2; CD&V 6,5; Open Vld 6,2; N-VA 6,8; Vlaams Belang 7,0)

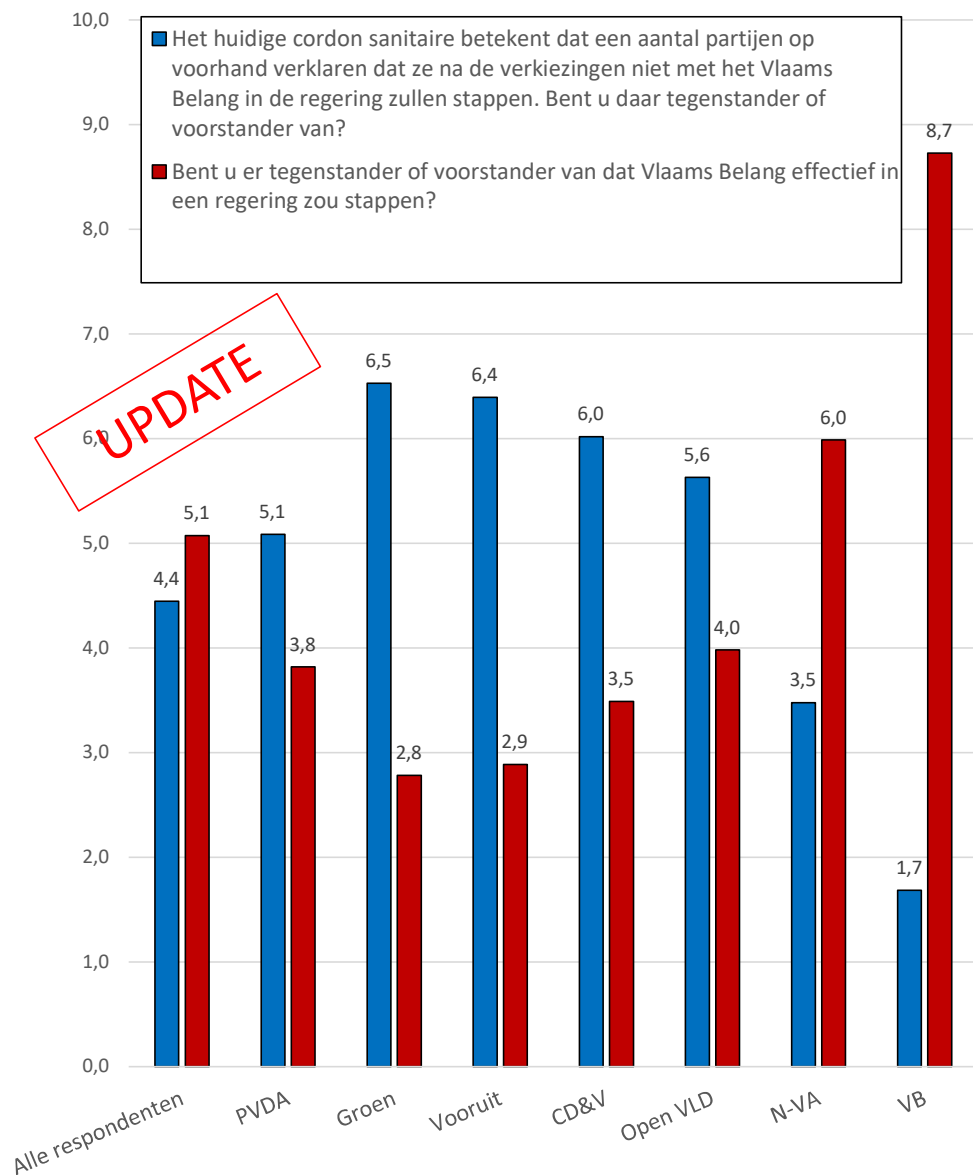

- En als u aan de Vlaamse en federale regering denkt, in welke mate denkt u dan dat zij eerder verdeeld of eerder verenigd zijn geweest? (0 = volledig verdeeld; 10 = volledig intern verenigd)
- Noteer dat regeringen sowieso (of toch bij ons) uit verschillende partijen bestaan en dus per definitie 'verdeeld' zijn, meer dan partijen; en dus is het normaal dat ze ook zo overkomen
- De grafiek bevat de gemiddelde score voor elke regering in de ogen van het totale electoraat en van de partijelectoraten op een schaal van 0 tot 10
- Opvallend: de Vlaamse (3,9) regering wordt als statistisch significant minder intern verenigd beschouwd dan de federale (4,3). Dat heeft wellicht te maken met de lange stikstofcrisis, hoewel er net voor ons veldwerk een akkoord in de Vlaamse regering bereikt werd. Toch is het merkwaardig omdat het onmiskenbaar zo is dat de federale regering uit meer ideologisch diverse partijen bestaat en dus in een constante spreidstand zit, veel meer dan de Vlaamse
- Dat de federale regering als meer verdeeld wordt gezien dan de Vlaamse wordt door elk electoraat bevestigd, behalve door dat van de N-VA en het Vlaams Belang

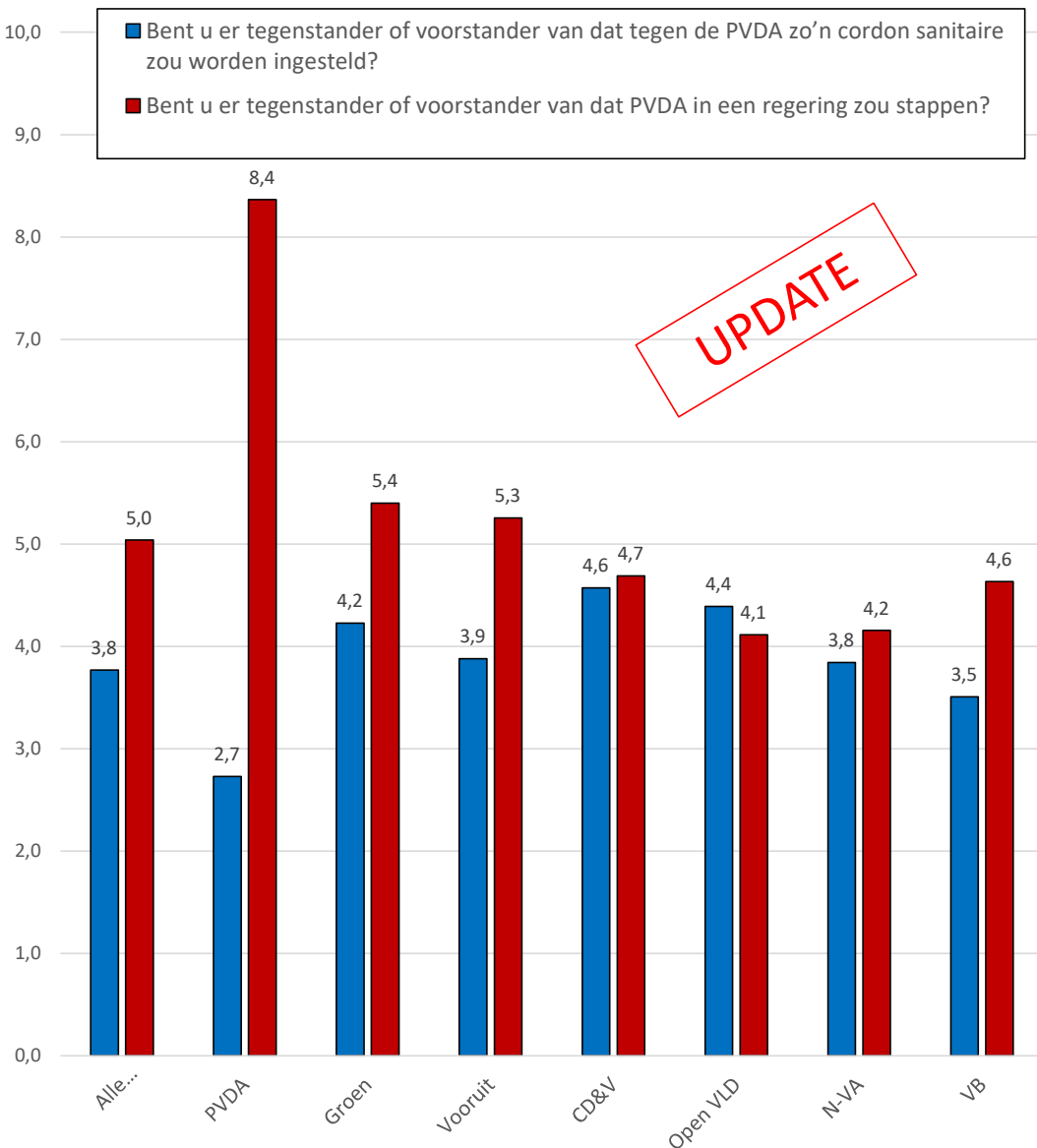
9. Cordon sanitaire

Wordt het cordon gesteund door de kiezers?

- In Vlaanderen bestaat er een zogenaamd cordon sanitaire rond het Vlaams Belang. Alle andere partijen, behalve de N-VA, hebben formeel verklaard dat ze omwille van principiële redenen nooit een coalitie zullen vormen met het Vlaams Belang
- Sommigen zeggen dat het cordon sanitaire het Vlaamse Belang electoraal in de kaart speelt, omdat vele kiezers er niet van moeten hebben
- Ook omdat in 2024 het cordon zonder twijfel weer voorwerp wordt van vele debatten—stel je voor dat Vlaams Belang en N-VA samen sterk genoeg zouden zijn voor een meerderheidsregering in Vlaanderen—stelden we er in DS2023 een viertal vragen over
- Bij die vier vragen zijn er twee over een eventueel gelijkaardig cordon sanitaire tegen de radicaal-linkse PVDA; dat is iets wat soms wordt gesuggereerd door politici van de rechterzijde (zie: <https://businessam.be/mr-dringt-aan-op-een-cordon-sanitaire-rond-pvda-ptb/> en https://www.hbvl.be/cnt/dmf20221016_95321657)

- *Het huidige cordon sanitaire betekent dat een aantal partijen op voorhand verklaren dat ze na de verkiezingen niet met het Vlaams Belang in de regering zullen stappen. Bent u daar tegenstander of voorstander van? (0 =helemaal tegenstander; 10 = helemaal voorstander)*
- *Bent u er tegenstander of voorstander van dat Vlaams Belang effectief in een regering zou stappen? (0 =helemaal tegenstander; 10 = helemaal voorstander)*
- De grafiek bevat de gemiddelde score voor het totale electoraat en elk electoraat apart voor de twee vragen
- In het totale electoraat is er geen steun voor het cordon sanitaire, de score is 4,5 wat onder het neutrale middelpunt van 5 is. Maar daaronder gaan enorme verschillen tussen electoraten schuil. In elk van de linkse en in de centrum-electoraten is er *wel* meerderheidssteun voor het cordon sanitaire. Maar natuurlijk bij Vlaams Belang (1,7) en opvallend ook bij N-VA (3,5) is er geen meerderheid voorstander van. Noteer ook de verdeeldheid bij PVDA, nochtans de ideologische tegenpool van Vlaams Belang; opvallend veel radicaal-linksen vinden dat er geen cordon tegen radicaal-rechts mag zijn. Verder zijn jongeren (18-25 jaar) meer voorstander van CS (5,1) dan ouderen (65+)(4,6)(data niet in grafiek)
- De antwoorden op de vraag of het Vlaams Belang in een regering moet stappen zijn daarvan het spiegelbeeld. Linkse en centrumpartijen zeggen dominant 'nee' (alle scores onder 5), de uitgesproken rechtse 'ja' (alle scores boven 5)
- De facto zal de beslissing over het doorbreken van het cordon sanitaire door de N-VA worden genomen, dat is de enige partij die het eventueel overweegt. Hoe groot zijn de risico's voor die partij? Van alle N-VA-respondenten zegt 16% neutraal te staan tegenover de vraag of het Vlaams Belang moet toetreden of niet (score van 5), 25% is er tegenstander van, 60% voorstander. Dus een vierde van het N-VA-electoraat wilt het Vlaams Belang niet in een regering (data niet in grafiek). We weten niet hoe zwaar die groep er aan tilt en of ze de N-VA de rug zouden toekeren als de partij toch met het Vlaams Belang in zee zou gaan (10% in de N-VA-aanhang zegt 'helemaal' tegen het opnemen van het Vlaams Belang te zijn) maar het is evident dat de N-VA een electoraal risico zou nemen als ze de sprong zou wagen

- *Bent u er tegenstander of voorstander van dat tegen de PVDA zo'n cordon sanitaire zou worden ingesteld? (0 =helemaal tegenstander; 10 = helemaal voorstander)*
- *Bent u er tegenstander of voorstander van dat PVDA in een regering zou stappen? (0 =helemaal tegenstander; 10 = helemaal voorstander)*
- De grafiek bevat de gemiddelde score voor het totale electoraat en elk electoraat apart voor de twee vragen
- Als tegenreactie tegen het cordon sanitaire (CS) rond het Vlaams Belang zijn er sommigen (uit rechtse partijen) die zeggen dat ook tegen de radicaal-linkse PVDA een cordon zou moeten worden gesmeed. Is daar steun voor?
- In het brede electoraat niet. De steun voor een eventueel CS rond PVDA is lager (3,8) dan die rond Vlaams Belang (zie vorige slide: 4,4). In geen enkel electoraat, ook niet bij de rechtse partijen, is er meerderheidssteun voor het uitsluiten van PVDA (geen enkele score boven 5). Opvallend is de tegenstand van VB-kiezers, die zitten zelf in een CS en willen wellicht niet dat dat andere partijen wordt 'aangedaan'. Maar ook bij N-VA, een partij waarin al eerder stemmen opkwamen om PVDA zoals Vlaams Belang te behandelen, is er geen steun voor een CS rond PVDA. Het meeste steun is er nog bij CD&V (4,6) en Open Vld (4,4). Jongeren (18-25) zijn met 4,9 meer voorstander van een CS tegen PVDA dan ouderen (65+) met 3,3 (data niet in grafiek)
- Over het eventueel opnemen van PVDA in een regering is er verdeeldheid (5,0), net zoals dat er was over het opnemen van het Vlaams Belang (5,1). Linkse electoraten zijn eerder voor, rechtse tegen (met opnieuw VB-kiezers die buiten het links-rechts patroon vallen)
- Stel dat Vooruit de partij zou zijn die over PVDA-deelname (mee) besliste, wat zouden haar kiezers daar van denken? 29% van de Vooruit-kiezers zijn tegen, bij Groen is dat het exact zelfde aandeel (cijfers niet in grafiek). Dus ook aan de linkerzijde zou het eventueel aan boord nemen van de radicaal-linkse partij een risico inhouden

11. Polarisatie en politieke bubbels

‘Affectieve’ polarisatie

- Affectieve polarisatie is het fenomeen waarbij kiezers van een partij de kiezers van een andere partij niet alleen ideologisch maar ook als mens afkeuren. Het gaat om de instinctieve afkeer van burgers die voor andere partijen stemmen
- In sommige landen (vb. U.S.) is de affectieve polarisatie doorheen de tijd sterk gestegen en dat heeft ook effect op de manier waarop politici zich gedragen (minder respect voor de tegenstander, meer overtuigd van het eigen gelijk, minder compromisbereidheid etc.)
- We meten affectieve polarisatie bij kiezers met de volgende vraag: *Kunt u de thermometer hier beneden gebruiken om aan te geven hoe u denkt over de volgende groepen? Scores tussen 50° en 100° betekenen dat u (zeer) gunstig gezind en warm tegenover deze groep staat. Scores tussen 0° en 50° betekenen dat u (helemaal) niet gunstig gezind en eerder koud tegenover deze groep staat*
- We vroegen respondenten naar hun ‘temperatuur’ jegens aanhangers van alle Vlaamse partijen, en jegens een aantal andere groepen zodat we de gevoelens ten opzichte van de partij-electoraten in perspectief kunnen plaatsen. Groene cijfers in de tabel verwijzen naar hoge scores (*like*), rode naar lage (*dislike*)

Groep	Alle respondenten	Partijvoorkeur respondent									
		PVDA	Groen	Vooruit	CD&V	Open VLD	N-VA	VB	Andere partij	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Aanhangers van PVDA	40	75	53	46	38	31	30	32	48	39	41
Aanhangers van Groen	40	45	76	52	47	44	31	23	43	39	37
Aanhangers van Vooruit	47	44	58	76	52	49	40	31	44	47	39
Aanhangers van CD&V	43	33	51	46	71	45	41	29	56	48	35
Aanhangers van Open VLD	42	31	47	46	51	72	42	28	50	42	36
Aanhangers van N-VA	46	29	38	38	43	38	75	46	34	39	35
Aanhangers van Vlaams Belang	39	23	21	22	27	25	42	77	35	35	31
Walen	53	56	56	59	60	55	50	45	65	53	47
Vlamingen	70	60	67	72	73	70	77	74	64	65	55
Migranten	41	47	57	49	49	49	39	24	55	50	37
Journalisten	52	50	58	58	60	55	52	45	53	47	45
Academici	61	59	65	66	66	68	64	54	62	56	52
Rechters	53	47	60	59	62	61	54	45	53	47	42
Vershil score 'Aanhangers eigen partij' versus gemiddelde van andere electoraten		40	31	34	26	33	37	46			
Vershil score Vlamingen versus Walen	18	4	11	13	13	15	27	29	-1	13	9
Vershil score Vlamingen versus Migranten	29	13	10	23	24	21	38	50	10	16	18

- Leesvoorbeeld: Kiezers van CD&V (zie kolom CD&V) scoren aanhangers van de PVDA (zie eerste lijn) gemiddeld 38° op de 0-100-schaal, dat is dus een negatieve beoordeling (ruim onder 50) en de cel is rood gekleurd daardoor
- Respondenten oordelen in het algemeen positief over de Vlamingen (70°) maar zodra je aan die Vlamingen een partijvoorkeur toekent, wordt de beoordeling globaal veel minder positief, de facto steeds onder de 50 (zie eerste kolom). Geen enkel electoraat wordt in het algemeen positief beoordeeld door de respondenten (meest linkse kolom)
- Kiezers houden in de eerste plaats van medekiezers van dezelfde partij (zie 'groene diagonaal'). Er zijn verder warmere gevoelens tov. kiezers van ideologisch dichtbij partijen dan van verdere partijen, voorbeeld Groen-kiezers versus Vooruit-kiezers (58°)
- VB-kiezers worden door *elk* electoraat negatief beoordeeld (steeds -50°) en vaak zelfs bijzonder negatief (vb. door Groen-kiezers 21°). Het omgekeerde geldt ook, VB-kiezers houden niet bepaald van de andere electoraten, maar wat minder uitgesproken. Over de kiezers van de andere extreme partij in Vlaanderen, de PVDA, wordt iets milder geoordeeld
- Als je naar het verschil tussen de score van medepartijgenoten versus de andere electoraten kijkt, dan zie je dat kiezers van Vlaams Belang het meest onderscheid maken tussen 'wij' en 'zij' (gemiddeld 46° verschil), en kiezers van CD&V het minste (26° verschil). Kiezers van Groen zijn ook relatief mild (31°), die van PVDA ook streng (40°)

Groep	Alle respondenten	Partijvoorkeur respondent									
		PVDA	Groen	Vooruit	CD&V	Open VLD	N-VA	VB	Andere partij	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Aanhangers van PVDA	40	75	53	46	38	31	30	32	48	39	41
Aanhangers van Groen	40	45	76	52	47	44	31	23	43	39	37
Aanhangers van Vooruit	47	44	58	76	52	49	40	31	44	47	39
Aanhangers van CD&V	43	33	51	46	71	45	41	29	56	48	35
Aanhangers van Open VLD	42	31	47	46	51	72	42	28	50	42	36
Aanhangers van N-VA	46	29	38	38	43	38	75	46	34	39	35
Aanhangers van Vlaams Belang	39	23	21	22	27	25	42	77	35	35	31
Walen	53	56	56	59	60	55	50	45	65	53	47
Vlamingen	70	60	67	72	73	70	77	74	64	65	55
Migranten	41	47	57	49	49	49	39	24	55	50	37
Journalisten	52	50	58	58	60	55	52	45	53	47	45
Academici	61	59	65	66	66	68	64	54	62	56	52
Rechters	53	47	60	59	62	61	54	45	53	47	42
Vershil score 'Aanhangers eigen partij' versus gemiddelde van andere electoraten		40	31	34	26	33	37	46			
Vershil score Vlamingen versus Walen	18	4	11	13	13	15	27	29	-1	13	9
Vershil score Vlamingen versus Migranten	29	13	10	23	24	21	38	50	10	16	18

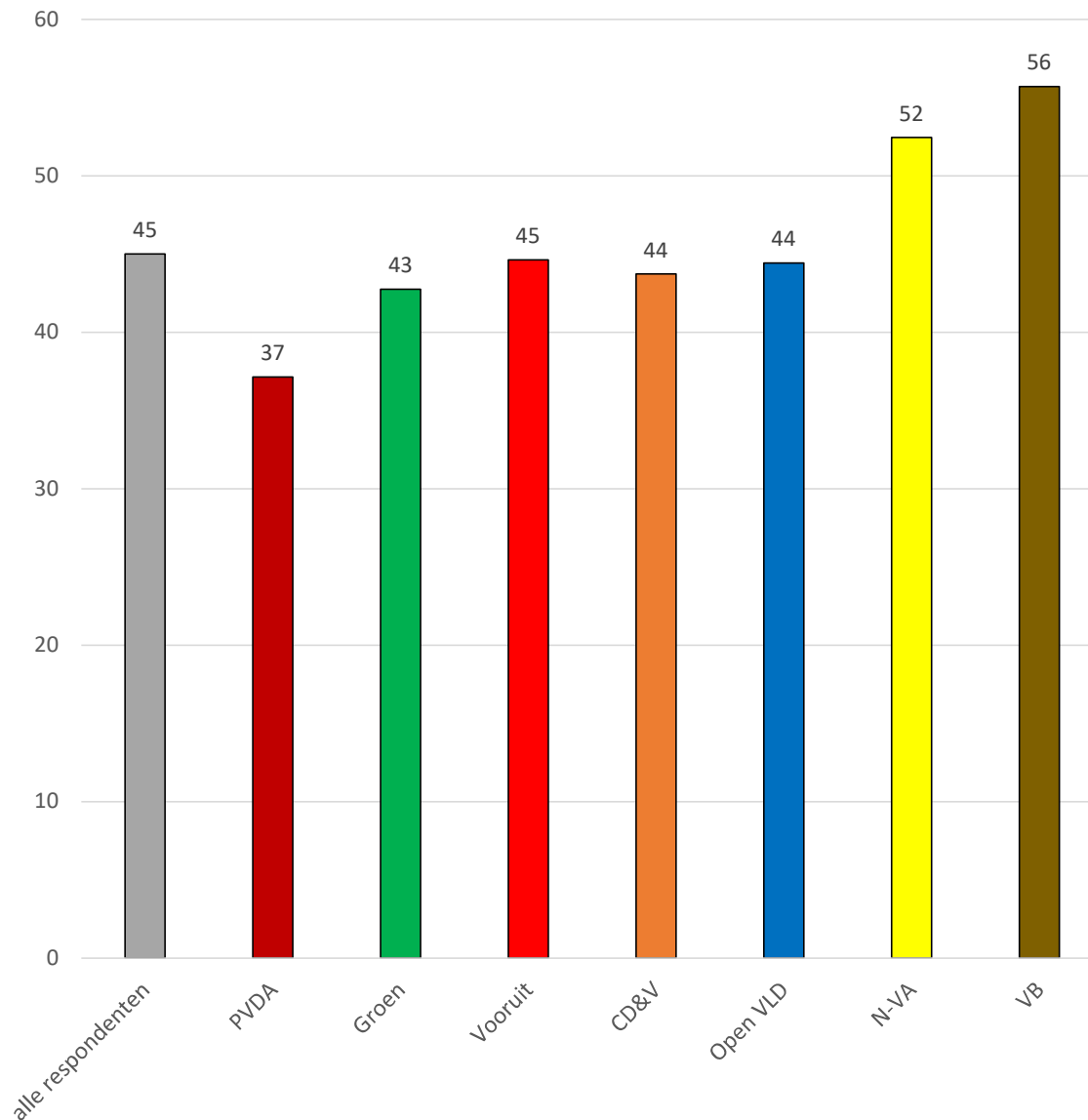
- We hernemen hierboven de exact zelfde grafiek, maar kijken nu niet naar de oordelen over de electoraten maar over andere bevolkingsgroepen
- In tegenstelling tot Vlamingen, worden Walen maar nipt positief beoordeeld (53°). Het verschil in beoordeling tussen de twee landsdelen is het grootst bij VB-kiezers (29° verschil) en het kleinst bij PVDA-kiezers (4), die schijnbaar veel van België houden (PVDA-PTB is ook een echte nationale partij). PVDA-kiezers zijn als enige electoraat bijna even positief over Walen dan over de eigen bevolkingsgroep
- Migranten (41°) scoren lager dan Walen en bij alle electoraten scoren ze onder het neutrale middelpunt, behalve bij Groen (57°); de score die VB-kiezers aan migranten geven (24°) is de laagste score van heel de tabel. Al bij al worden migranten dus laag gescoord, maar als je ze vergelijkt met de partij-electoraten scoren migranten niet uitzonderlijk laag. Respondenten beoordelen migranten globaal ongeveer even laag dan dat ze de electoraten van andere partijen beoordelen
- Van de drie beroepscategorieën die we ter vergelijking opnamen scoren journalisten (52°) en rechters (53°) nipt boven het neutrale midden, academici scoren veel hoger (61°) en worden door alle electoraten positief inschat. Aan de extremere kanten van het politieke spectrum is men ook minder positief over deze drie beroepscategorieën die, met wat goede wil, allemaal tot de ‘elite’ kunnen worden gerekend. Zo scoren VB-kiezers journalisten gemiddeld negatief (45°) en PVDA-kiezers rechters (47°)

Evolutie affectieve polarisatie 2022-2023

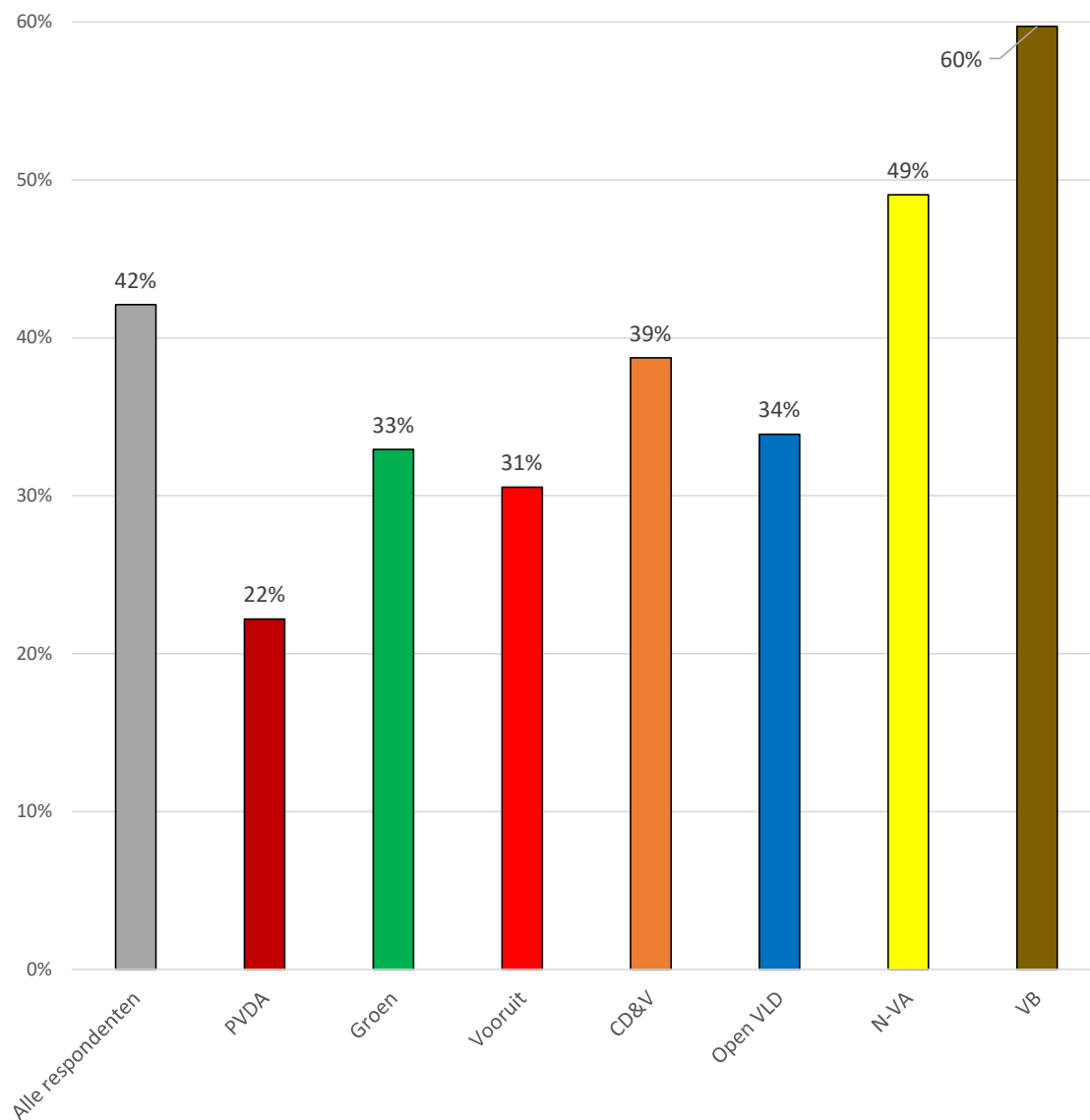
- In 2020 stelden we de exact zelfde vraag, en dus kunnen we nagaan of de polarisatie toenam in de laatste drie jaar
- De cijfers van 2020 zijn natuurlijk niet helemaal dezelfde (cijfers niet getoond in grafiek of tabel), er zit steeds wat verschil op, maar we zien *geen* algemene tendens naar toenemende affectieve polarisatie op drie jaar tijd
- Bijvoorbeeld, aanhangers van Vlaams Belang kregen in 2023 een gemiddelde score van 39°, dat was in 2020 nog 40°, dat is slechts 1° verschil en kan louter aan toeval te wijten zijn

Leven Vlamingen in politieke bubbels?

- Door de opkomst van de sociale media en hun vermeend effect op politiek is er regelmatig sprake van een toegenomen segmentatie van de samenleving waarbij mensen steeds meer door politiek-gelijkgestemden omring zouden zijn. Dat zou nefaste gevolgen hebben, gezien mensen uit hun omgeving alleen maar signalen zouden krijgen dat hun politieke opvattingen de juiste zijn, wat de tolerantie en het begrip voor andere opvattingen zou aantasten. Dat zou extremisme en polarisatie in de hand werken
- In DS2023 hebben we voor de eerste keer twee vragen opgenomen die proberen om te kijken in welke mate Vlamingen zich omringd weten door politiek-gelijkgestemden. Op de volgende slides geven we de resultaten

- *Van welk deel van de mensen in uw persoonlijke netwerk denkt u dat ze voor dezelfde partij als uzelf stemt? Gebruik de slider om een percentage tussen 0% en 100% aan te duiden*
- De grafiek bevat de gemiddelde inschatting van de mate waarin mensen hun persoonlijk netwerk voor dezelfde partij stemt
- Vlamingen denken dat 45% van de mensen die hen omringen voor dezelfde partij stemmen als zij. We weten natuurlijk niet hoe onze respondenten 'uw persoonlijk netwerk' in onze vraag hebben geïnterpreteerd, of ze denken aan familie, vrienden, collega's enzovoort. Maar met zeven relatief grote partijen is 45% geschatte partij-homogeniteit in een netwerk wel erg hoog (100%/7 zou 14,3% zijn als alle partijen even groot waren). Dus: mensen voelen zich omringd door gelijkgestemden, alvast in de perceptie is er wel degelijk sprake van een mate van politiek-bubbelschap
- Interessant is dat dat gevoel van in zijn/haar politieke opvattingen gesteund te worden door zijn/haar netwerk stevig varieert tussen partij-electoraten; als we kiezers mogen geloven zijn er meer politieke bubbels aan de rechter- dan aan de linkerzijde. Bij de meest linkse partij PVDA is de inschatting van homogeniteit slechts 37%, dat loopt op tot 56% bij de meest rechtse partij Vlaams Belang. We hadden eigenlijk gedacht dat vooral meer extreme electoraten steun uit hun omgeving zouden ervaren, maar dat is niet het geval, het gaat om links-rechts
- Noteer dat we geen idee hebben of deze perceptie overeenstemt met de realiteit, het kan best een vertekening zijn, wellicht een overschatting van de homogeniteit van het eigen netwerk

- *Kan u de voornamen of initialen opschrijven van de twee personen waarmee u het meeste over politieke zaken praat? Kunt u de partij aanduiden waarop u denkt dat [naam persoon1] meestal stemt? Kunt u de partij aanduiden waarop u denkt dat [naam persoon2] meestal stemt?*
- Dat is onze tweede meting van het bestaan van politieke bubbels, die wellicht iets preciezer is dan de eerste. Geeft ze een gelijkaardig resultaat? De grafiek bevat de gemiddelde inschatting van de kiezers van de mate waarin de twee genoemde mensen uit zijn/haar persoonlijk netwerk voor dezelfde partij stemt als hem- of haarzelf
- Voor alle respondenten zijn de resultaten, van deze tweede politieke-bubbelvraag heel gelijkaardig: in 42% van de gevallen zegt de respondenten dat de twee mensen uit zijn/haar persoonlijk netwerk waar ze het meest over politiek mee praten op dezelfde partij als zichzelf stemmen
- En de links-rechts bevinding van de vorige slide wordt bevestigd: rechtse mensen denken dat de mensen die hen omringen meer op dezelfde partij stemmen dan linkse mensen; de verschillen tussen de meest linkse (PVDA; 22%) en de meest rechtse partij (Vlaams Belang; 60%) zijn best spectaculair groot. Dus opnieuw: er lijken meer politieke bubbels te zijn aan de rechter- dan aan de linkerzijde, alvast in de perceptie van de kiezers zelf
- Die bubbelperceptie hangt wel degelijk samen met hoe mensen naar de partij kijken waar ze voor stemmen. Mensen zijn zekerder van hun stem als ze zich omring weten door gelijkgestemden: ze scoren hun partij hoger op de 0-10-schaal (zie verder). Bij respondenten die de eigen partij een score van 7 of hoger gaven, denkt 45% dat de 2 personen voor dezelfde partij stemmen. Bij respondenten die een score van 6 of lager gaven, is dit slechts 25%. Bubbels versterken dus de identificatie met de eigen partij

13. Kiezersprofielen en stemmotieven

Socio-demografische verschillen tussen electoraten

UPDATE

- Als we nadenken over wat stemgedrag 'veroorzaakt' dan is het evident dat 'harde' achtergrondvariabelen van kiezers per definitie eerder komen in de 'causale keten' dan hun partijvoorkeur. Als geslacht, bijvoorbeeld, en een stem voor Vlaams Belang gerelateerd zijn, dan is het evident dat geslacht een stem voor Vlaams Belang beïnvloedt, en niet omgekeerd. Dat is anders bij attitudes, zij komen niet steeds voor de partijkeuze en veroorzaken die; attitudes kunnen ook door de stem (en het identificeren met een partij, en het volgen er van) veroorzaakt worden
- Daarom tonen we op de volgende slide het resultaat van zeven regressie-analyses waarbij we telkens het electoraat van één partij met dat van alle andere partijen samen vergelijken. De gekleurde vakken signaleren significante verschillen; rood is een negatief verschil (dat electoraat heeft dat kenmerk minder dan de andere electoraten) en groen markeert een positief verschil (dat electoraat heeft dat kenmerk meer dan de andere electoraten)

	CD&V	Groen	N-VA	Open VLD	PVDA	Vooruit	VB
Leeftijd (ouder)	+	-	+				-
Geslacht (vrouw)							-
Opleidingsniveau (ref: middelbaar)							
Lager opgeleid						-	+
Hoger opgeleid	+			+			-
Gestandaardiseerd inkomen (ref: middelste kwartielen)							
Laagste kwartiel inkomen							
Hoogste kwartiel inkomen			+	+			-
Buitenlandse achtergrond							-
Belfius categorie van gemeente waar respondent woont (ref: woongemeenten)							
Landelijke gemeenten			-				
Gemeenten met concentratie econ activiteit			-				
Verstedelijkte gemeenten	+		-				
Grote en regionale steden		+	-				
Kustgemeenten			-	+			

UPDATE

- Qua leeftijd, zijn de CD&V- en de N-VA-kiezers ouder dan gemiddeld, die van Vlaams Belang en Groen jonger. Wie 18 jaar is, maakt 27% kans om voor Vlaams Belang te opteren, voor iemand die 65 jaar is, is die kans slechts 15% kans; dat is een groot verschil. Verschil is bij Groen veel kleiner (18 jaar=2% kans; 65 jaar=3% kans)
- Vrouwen stemmen dan weer minder op Vlaams Belang dan mannen; het verschil in kans om voor het Vlaams Belang te stemmen bedraagt 7%
- Vlaams Belang is de partij van de lager opgeleiden (15% kansverschil). CD&V (6% kansverschil) en Open Vld (5% kansverschil) zijn de partijen van de hoger opgeleiden. Vooruit heeft ook minder laagopgeleiden (5% kansverschil)
- N-VA (4% kansverschil) en Open Vld (3% kansverschil) tellen relatief veel kiezers met een hoog inkomen, VB heeft er daar weinig van (6% kansverschil)
- Alleen Vlaams Belang wijkt af qua buitenlandse achtergrond. Niet verwonderlijk stemmen mensen met een buitenlandse achtergrond minder op die partij (11% kansverschil)
- Qua woonplaats zien we verspreide resultaten
- Noteer: PVDA-kiezers wijken qua socio-demografische kenmerken op *geen enkel* kenmerk significant af van het totale kiezerscorps

Wie zijn de kiezers van de radicale partijen?

- Vorig jaar onderzochten we de profielen van alle partijen, door elk electoraat te vergelijken qua sociodemografische en attitudinale kenmerken met de electoraten van alle andere partijen samen. Gezien deze profielen doorheen de tijd niet zo sterk wijzigen, zoomen we in 2023 specifiek in op de kenmerken van de twee electoraten van de radicale partijen, PVDA en Vlaams Belang. Deze twee partijen staan tov. 2019 duidelijk op winst, dus het loont de moeite om hen eens wat grondiger onder de loep te nemen
- Op de volgende slide staan de resultaten van drie logistische regressie-analyses. De twee eerste modellen vergelijken respectievelijk PVDA-kiezers met de niet-PVDA-kiezers, dan de Vlaams-Belang- versus de niet-Vlaams-Belang-kiezers. De derde regressie is wat specifiek en vergelijkt de twee radicale electoraten rechtstreeks met elkaar: op welke kenmerken zijn de twee electoraten verschillend
- De significante resultaten ($p < .05$) zijn met een teken en een kleur aangeduid. Leesvoorbeeld: het ‘-’-teken bij Vlaams Belang bij ‘leeftijd’ wil zeggen dat, in vergelijking met jongere kiezers, de oudere kiezers significant minder kans hebben om op Vlaams Belang te stemmen (controleerend voor de andere opgelijste factoren). De percentages op de slide tonen de stijging of daling van de kans om op die partij te stemmen als de waarde van het voorspellende kenmerk met één stap omhoog gaat. Dus om opnieuw hetzelfde cijfer als voorbeeld te nemen: de ‘-0,4%’ zegt dat met elk jaar dat een respondent ouder wordt de kans dat hij of zij op Vlaams Belang stemt met 0,4% daalt. Dus als een respondent 10 jaar luider is, dan daalt de kans met 4%
- De regressiemodellen bevestigen diverse bevindingen uit het rapport:
 - PVDA-kiezers zijn véél linkser dan de andere kiezers (bij elke stap op de 11-puntenschaal naar rechts, daalt de kans om op PVDA te stemmen met 2%). Ze zijn ook minder tevreden met de democratie en ook met de Vlaamse regering. En, PVDA eigenaar vinden van thema’s leidt ook tot een PVDA-stem. We zien bij PVDA dus dat alle effecten van de achtergrondfactoren (leeftijd, geslacht, inkomen enzovoort) weggenomen worden als we naar een aantal attitudes kijken
 - Voor VB-kiezers zijn er meer significante voorspellers: niet ouder zijn (dus jonger), geen hoge opleiding hebben, niet rondkomen met z’n inkomen, geen buitenlandse achtergrond hebben, rechts geplaatst zijn, niet tevreden zijn met democratie, weinig vertrouwen hebben in instellingen, klimaat onbelangrijk vinden (héél sterk effect), migratie belangrijk vinden, en thema’s eigendom van het Vlaamse Belang vinden. Dus: VB-kiezers wijken op veel meer kenmerken af van de andere kiezers dan de PVDA-kiezers (technisch: de ‘verklaarde variantie’ van het VB-model is bijna dubbel zo groot als die van het PVDA-model, dus de factoren waarover wij in de bevraging beschikken ‘vatten’ beter de VB kiezer)
 - Het meest interessant is de rechtstreekse vergelijking tussen beide radicale electoraten: VB-kiezers zijn jonger dan die van PVDA, ze zijn minder hoger opgeleid, hebben veel minder een buitenlandse achtergrond, zijn veel rechtser, hebben meer politieke interesse, hebben minder vertrouwen in instellingen, vinden begroting veel minder belangrijk, vinden klimaat veel minder belangrijk, en zijn kritischer voor de federale regering. Dus hoewel we zagen in de vele analyses in dit rapport dat PVDA- en VB-electoraten heel wat gemeenschappelijk schijnen hebben, als we dat systematisch en multivariaat onderzoeken, dan zien we dat die electoraten *wel* sterk van elkaar verschillen (hoge verklaarde variatie van model). Vlaams, jong, laaggeschoold, veel politieke interesse maar weinig vertrouwen zijn de kenmerken van de VB-kiezers. Bijzonder opvallend is dat in ons model het belangrijk vinden van migratie als thema het PVDA- en VB-electoraat *niet* onderscheid (wel het *niet* belangrijk vinden van klimaat als thema)

	Alle tov. PVDA	Alle tov. Vlaams Belang	PVDA tov. Vlaams Belang
Socio-demografische kenmerken			
Leeftijd (jaar)		-0,4%	-0,3%
Geslacht (man-vrouw)			
Opleidingsniveau (ref: middelbaar)			0,0%
Lager opgeleid			
Hoger opgeleid		-6,6%	-8,7%
Gestandaardiseerd inkomen (ref: middelste kwartielen)			0,0%
Laagste kwartiel inkomen			
Hoogste kwartiel inkomen			
Moeilijk rondkomen met inkomen		2,5%	
Buitenlandse achtergrond		-12,6%	-18,6%
Politieke attitudes			
Links-rechtsplaatsing respondent	-2,1%	4,1%	5,7%
Politieke interesse			1,3%
Tevredenheid met democratie	-1,6%	-4,3%	
Vertrouwen instellingen		-2,2%	-2,6%
Belang thema's (10 meest genoemde beleidsdomeinen open vraag)			
Algemeen overheidsbeleid			
Armoede			
Begroting & staatsschuld			-12,1%
Economie			
Energie			
Klimaat		-21,0%	-28,4%
Maatschappelijke evoluties			
Migratie		7,7%	
Politieke vertegenwoordiging			
Staatsstructuur			
Eigenaarschap thema's			
Aantal thema's waarvan partij eigenaar is	0,7%	0,7%	
Evaluatie regeringsbeleid			
Federale regering			-4,1%
Vlaamse regering	-0,8%		4,2%
Europese commissie			

Stemmotieven

- Op de voorgaande slides probeerden we na te gaan omwille van welke 'objectieve' redenen kiezers voor een bepaalde partij stemmen. We vergeleken de kenmerken van kiezers en gingen er van uit dat die kenmerken een verklaring bieden voor het stemmen voor deze of gene partij. Maar die analyses geven ons maar een partieel inzicht in de eigenlijke motieven die kiezers hebben voor hun stemgedrag
- Daarom presenteren we nu een analyse van de 'subjectieve' redenen voor de stemvoorkeur. Respondenten die een partij selecteerden, kregen de vraag: *U gaf aan voor [partij X] te zullen stemmen. Mensen hebben vaak veel verschillende redenen om een bepaalde stemkeuze te maken. Kunt u in uw eigen woorden uitleggen waarom u voor deze partij zou kiezen?* (noteer dat ook blanco/ongeldig stemmers en mensen die niet zouden gaan stemmen een gelijkaardige vraag kregen)
- De open antwoorden van de respondenten werden dan één voor één nagelezen en zorgvuldig in categorieën ingedeeld (codeerschema op basis van het doctoraat van Jonas Lefevere). Elk antwoord kreeg maximaal 3 stemmotieven toegewezen (bij slechts 7% van de respondenten werden drie stemmotieven gecodeerd, wat aangeeft dat voor het overgrote deel van de respondenten drie motieven (meer dan) afdoende is om hun antwoord te coderen)
- De volgende slide bevat meer uitleg over het gebruikte classificatieschema

1. Gewoonte	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar stemmen uit gewoonte (bvb. "ik stem altijd op deze partij", "gewoonte", "uit gewoonte").
2. Aanbeveling	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar aanbevelingen van andere, vooral familie en vrienden (bvb. "ik ben opgegroeid in een Katholiek nest", "mijn ouders stemmen zo", "op aanraden van vrienden", "ik volg mijn man daarin"), maar ook verenigingen (bvb. "ik zit bij ABVV") voor zover het geen partij betreft.
3. Ideologie en waarden	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar de ideologie en/of algemene waarden van de partij, alsook algemene verwijzingen naar de standpunten van de partij (bvb. "ik ben het eens met het programma").
4. Thema's	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar specifieke beleidsthema's als reden om voor de partij te stemmen (bvb. migratie, onderwijs, gezondheidszorg, staatshervorming, ...)
5. Regering en oppositie	Deze categorie omvat verwijzingen naar de regering die het goed / slecht doet, willen dat de partij in de toekomstige regering komt, dat de partij goede oppositie voert (zweeppartij), dat er iemand anders aan de macht moet komen.
6. Belangenverdediging	Deze categorie omvat verwijzingen naar het feit dat de partij de belangen van groepen in de maatschappij verdedigt. Dit omvat economische groepen (bvb. "partij voor de werkende mens", "verdedigt de middenklasse", "voor de arme mensen"), etnische groepen (bvb. "eigen volk eerst"), geografische groepen (bvb. "voor de Vlamingen", "het beste voor alle Belgen") of andere algemene verwijzingen naar het belang van de bevolking (bvb. "beste voor het volk", "daar heeft de bevolking het meeste baat bij").
7. Politici	Deze categorie bevat zowel verwijzingen naar specifieke politici (bvb. "Conner Rousseau", "de premier", "de voorzitter van de partij"), als meer algemene verwijzingen (bvb. "ze hebben de beste politici").
8. Partij	Deze categorie bevat verwijzingen naar partij-gerelateerde zaken die tot een stem leiden, en omvat partij-identificatie ("Ik ben een liberaal in hart en nieren"), het partij-imago ("frisse, jonge partij", "de beste partij"), dienstverlening (bvb. "de partij heeft mij geholpen"), lidmaatschap ("ik ben lid van de partij"), en prestaties van de partij (bvb. "de partij doet wat ze zegt").
9. Andere partijen slecht	Deze categorie bevat negatieve verwijzingen naar andere partijen: de andere partijen werken de partij tegen (bvb. "de partij krijgt veel tegenkanting van de anderen"), teleurstelling in andere partij(en) (bvb. "Groen is te extreem"), of een keuze door eliminatie (bvb. "beste van de slechtste").
10. Apolitiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een desinteresse in politiek (bvb. "ik ben niet met politiek bezig, dus ik doe maar wat").
11. Anti-politiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een afkeer van politiek, en omvat kritiek op: - Partijen en politici: alle partijen zijn slecht, alle politici zijn slecht. Merk op dat kritiek op een specifieke partij, of op andere partijen, onder 'Andere partijen slecht' wordt gecodeerd. - Representatie: respondent voelt zich niet vertegenwoordigd, verwijzingen naar cordon sanitaire, er wordt niet naar de stem van het volk geluisterd. - Politiek eigenbelang: partijen en politici werken enkel om zichzelf te verrijken, zakkenvullers. - Zinloos: stemmen is zinloos, ze doen toch hun zin, - Protest: proteststem, stem uit protest.
12. Andere of niet codeerbaar	Deze restcategorie omvat respondenten die een ander / oncodeerbaar stemmotief opgaven ("goede wijn behoeft geen krans", "Evenwicht", "ouderdom", "apekool en larie", "bij blanco gaat mijn stem verloren").
13. Geen	De restcategorie bevat respondenten die geen stemmotief opgaven (bvb. "geen idee", "zeg ik liever niet")

Stemmotief	Alle respondenten	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N-VA	Kiezers van VB	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Ideologie en waarden	21%	22%	19%	31%	30%	28%	29%	11%	0%	0%
Thema's	18%	18%	60%	11%	5%	9%	14%	28%	2%	2%
Partij	17%	19%	14%	14%	23%	24%	31%	11%	0%	0%
Belangenverdediging	16%	24%	1%	26%	10%	9%	10%	28%	0%	1%
Anti-politiek	12%	8%	1%	0%	1%	2%	1%	7%	78%	78%
Regering en oppositie	7%	5%	4%	1%	8%	2%	5%	20%	2%	2%
Politici	7%	4%	1%	13%	8%	9%	16%	0%	0%	0%
Andere partijen slecht	6%	14%	1%	4%	1%	5%	5%	10%	0%	1%
Geen	5%	8%	7%	7%	4%	8%	4%	4%	6%	2%
Gewoonte	4%	0%	0%	3%	21%	16%	0%	1%	0%	0%
Apolitiek	3%	1%	2%	1%	1%	1%	0%	0%	26%	12%
Aanbeveling	2%	0%	1%	3%	12%	5%	1%	0%	0%	0%
Andere	2%	4%	5%	1%	1%	1%	2%	1%	0%	7%

Sterk verschillende motieven

- In het algemeen wijzen kiezers het meest naar de ideologie en de waarden van hun partij (21%). Ze claimen dus omwille van inhoudelijke redenen te stemmen. Voor minstens een gedeelte kan dit ook een indicatie zijn van 'gewenst' antwoordgedrag: kiezers zeggen uiteraard graag dat ze 'inhoudelijk' stemmen. Nog een inhoudelijk motief dat frequent genoemd wordt, zijn de specifieke beleidsthema's en dus de partijstandpunten waar de kiezers naar verwijzen (18%). De liefde voor of identificatie met partij (17%) en politici (7%), wat niet direct inhoudelijk is maar eerder nestgevoel en identificatie, speelt ook een rol. Heel wat kiezers zeggen ook dat ze voor partijen stemmen die hun belangen verdedigen (16%), wat je ook een beleidsinhoudelijke stem zou kunnen noemen. Verwijzingen naar regering en oppositie (7%): dat kan gaan over vinden dat de regering het goed of slecht doet, maar ook willen dat er iemand anders aan zet komt (bvb. Vlaams Belang in de regering). Anti-politiek scoort ook hoog (12%), samen met 'andere partijen slecht' (6%) zegt toch bijna één vijfde van de kiezers dat ze omwille van negatieve redenen stemmen. De twee 'socialisatie'-motieven, gewoonte (4%) en aanbevelingen (2%), zitten laag. Als een motief genoemd door een electoraat minstens 5% boven het gemiddelde scoort, hebben we het in groen gezet. Deze 'oververtegenwoordigde' motieven duiden we op de volgende slides aan de hand van enkele letterlijke antwoorden op de stemmotieven vragen
- Op de slides daarachter presenteren we ook word clouds van de motieven van alle groepen kiezers, om een idee te geven van de exacte woorden die er gebruikt werden

Quotes PVDA, Groen en Vooruit

- PVDA-kiezers wijzen bovenmatig naar belangenverdediging (*“Komt op voor de gewone man en vrouw”, “Ze komen op voor het volk”, “Ze komen op voor de kleine mens”, “Ze zijn voor de werkende mensen”*), en naar de andere partijen die slecht zijn (*“Kritisch tov de graaicultuur van de gevestigde partijen”, “Gesjoemel met N-VA, CDV, Open VLD, Groen, Vooruit moet stoppen”, “PVDA zijn de nieuwe socialisten. De socialisten zelf zijn teveel naar rechts opgeschoven”, “Het is een proteststem omdat er niets beters voorhanden is bij die overige zakkenvullers”*).
- Groen-kiezers zijn heel duidelijk in hun antwoorden: het zijn bijna volledig thematische kiezers, met name milieu en klimaat (*“Maken milieubewuste keuzes”, “doen hun best om natuur en klimaat te beschermen”, “Ik kies voor Groen omdat ze echt met het milieu bezig ben, wat ik echt belangrijk vind”, “Programma; milieu; klimaat”*).
- Vooruit-kiezers kijken op drie motieven af: ideologie en waarden (*“Progressief”, “Ze zijn een mensvriendelijke, socialistische partij”, “Linkse partij met oog voor sociale en milieu”*), belangenverdediging – maar dan wel meer diverse groepen dan bij bvb. PVDA (*“als gepensioneerde kom je hier best aan de bak”, “Zij kiezen het meeste voor de toekomst van jongeren.”, “Deze partij probeert het meeste te doen voor de middenklasse”, “Zijn het meest begaan met de werkende mens”, “partij die probeert voor het werkvolk iets te betekenen”*) en politici (*“Ik heb veel vertrouwen in Rousseau”, “Intelligente personen zoals Mr Vandenbroucke in de partij”, “Beste voorzitter”, “Ik zou zeker mijn stem uitbrengen voor Connor. Hij is jong, gaat mee met het volk, ik vertrouw hem volledig”, “Ik denk dat de huidige voorzitter niet blind is voor problemen die traditioneel te soft werden behandeld door Vooruit.”, “Eigenlijk weet ik er gewoon te weinig van maar ik vind Rousseau sympathiek”, “Ik vind dat Rousseau echt snapt wat er bij de bevolking leeft en waar veel mensen problemen mee hebben.”*).

Quotes CD&V, Open Vld en N-VA

UPDATE

- CD&V steunt op ideologie en waarden (*"Ik deel hun gedachtegoed", "leunt meest aan bij mijn eigen waarden", "menselijke waarden", "Christelijk"*), op partij (*"goede partij", "partij die best bij me past"*) en dan, opvallend, van alle partijen het meest op gewoonte en aanbeveling (*"Altijd voor gekozen", "Uit pure gewoonte", "Familiengewoonte van vroeger", "Meegekregen van thuis", "Uit traditie, mijn ouders stemden ook zo", "Mee opgegroeid"*). Hoewel het niet bovengemiddeld vermeld wordt (10%), zien we bij belangenverdediging toch ook enkele respondenten die expliciet verwijzen naar het platteland en/of de landbouw (*"deze partij is de enige die opkomt voor het platteland", "Staan achter de mensen die ervoor zorgen dat er voedsel is in België", "komen op voor boeren"*)
- Bij Open Vld is het identiek. Qua stemmotieven (ook) zitten de twee centrumpartijen heel dicht bij elkaar, met ook hier ideologie en waarden (*"liberaal", "veel vrijheid", "het gedachtegoed en politieke moed", "centrum rechts met aandacht voor belastingen", "kapitalisme"*), partij-gerelateerde motieven (*"De meest nuchtere partij op dit moment", "meest evenwichtige partij"*), alsook aanbevelingen en gewoonte (*"Zit in onze familie, liberaal maar nog steeds vrij gecentreerd", "ik stem mijn leven lang voor dezelfde partij", "uit familiale gewoonte"*)
- Ook de N-VA haalt zijn stemmen door ideologie en waarden (*"beste partijprogramma", "goede visie", "Vlaams", "Hun ideologie leunt het dichtst aan tegen die van mij", "Staat voor waarden waarin ik geloof: loon naar werken", "een rechtse partij die mijn gedachtegoed genegen is, doch niet te extreem", "Promoot Vlaanderen"*) en de partij (*"Partij, die het goed voor heeft", "Goede partij", "Partij met gezond verstand", "deze partij is het meest betrouwbaar en heeft dikwijls een goede keuze"*). Maar dan volgen politici als uitschieter, vooral Bart De Wever (*"ik heb een groot vertrouwen in Bart De Wever", "Voorzitter die duidelijk communiceert"*), maar ook algemene verwijzingen (*"de meest bekwame politici", "goed programma en ministers"*) en enkele specifieke verwijzingen (*"Zuhal Demir durft finaal in te gaan tegen de macht van de Boerenbond", "Theo zijn beleid", "Theo Francken doet wat hij zegt en geeft zijn mening klaar en duidelijk", "Minister Demir is een ongelooflijk werkpaard"*)

Quotes Vlaams Belang, blanco en niet-kiezers

UPDATE

- Opvallend voor VB-kiezers is het zeer frequent verwijzen naar regering en oppositie, wat in dit geval wil zeggen dat de kiezers vinden dat die partij aan de macht moet komen en voor verandering zal zorgen (*“omdat de rest er niets van terecht brengt, geef deze partij een kans”, “omdat deze eindelijk eens uit het cordon sanitaire mogen komen en het eens bewijzen”, “Het cordon sanitaire is voorbijgestreefd”, “Tijd voor verandering. De traditionele partijen maken er al jaren een boeltje van.”, “Omdat zij nooit aan de macht komen, ondanks hun hoog aantal stemmen.”*). Daarnaast valt de partij op door de frequente verwijzing van de kiezers naar thema's (migratie, bvb. *“ik wil al die vreemden buiten”, “Er is te veel immigratie waardoor er te veel geweld, diefstal, agressie is”, “Standpunt rond migranten en aanpak criminaliteit”, “Teveel asielzoekers”*) en belangenverdediging, vaak gelinkt aan migratie (*“Belgen eerst ipv buitenlanders die hier niets te zoeken hebben en ook niets bijdragen”, “Het wordt tijd dat er eens prioriteit worden gesteld in ons voordeel en niet voor vreemden of profiteren van sociale zekerheid en altijd maar de werkende mens belasten”, “Omdat ik vind dat ze ons “eigen” volk eerst moeten helpen en dan de migranten.”*)
- Bij de blanco- en niet-kiezers zijn het al apolitieke en antipolitieke motieven die de klok slaan. Een bloemlezing: *“allemaal belovers!!”, “in belgie is maar 1 partij : eigen belang!!!!!!!!!!!!!!”, “Ze beloven tot ze hun postje hebben”, “Omdat elke politiekeer een leugenaar is en eens aan de macht komt zich egoïstisch opstelt”, “Omdat geen een partij zijn beloftes na komt heeft geen zin om te stemmen”, “Omdat onze stem toch niet gehoord word”, “Het is 1 pot nat: graaicultuur, eigenbelang eerst, geen rekening houden met de wensen van de bevolking”, “Ene pot nat”, “Het zijn allemaal dezelfde zakkenrollers”, “Ze luisteren toch niet naar ons”, “haalt niks uit”, “Heeft het zin?”*.

Motieven van PVDA-kiezers

Motieven van Groen-kiezers

Motieven van Vooruit-kiezers

Motieven van CD&V-kiezers

Motieven van Open Vld-kiezers

Motieven van N-VA-kiezers

Motieven van VB-kiezers

Stemmotief	Vershil 2022-2023	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N-VA	Kiezers van VB	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Ideologie en waarden	-2%	-9%	-1%	6%	-12%	1%	1%	-4%	-3%	-2%
Thema's	1%	2%	2%	2%	4%	1%	1%	6%	-2%	-9%
Partij	-1%	1%	1%	-10%	0%	-3%	3%	2%	0%	0%
Belangenverdediging	1%	-8%	1%	2%	9%	0%	0%	-1%	-1%	1%
Anti-politiek	1%	2%	1%	0%	0%	1%	-1%	-7%	6%	15%
Regering en oppositie	-2%	-3%	2%	-1%	5%	-5%	-2%	-1%	-6%	-3%
Politici	-2%	0%	-3%	-2%	-4%	-6%	0%	-1%	0%	0%
Andere partijen slecht	0%	0%	-4%	-3%	0%	1%	-1%	2%	-2%	0%
Geen	0%	6%	1%	3%	1%	0%	-2%	-1%	1%	-2%
Gewoonte	1%	-1%	-2%	-1%	10%	9%	-1%	0%	0%	0%
Apolitiek	1%	0%	0%	1%	1%	-1%	0%	0%	10%	2%
Aanbeveling	-1%	-1%	0%	-2%	-8%	-2%	0%	0%	0%	0%
Andere	-1%	3%	4%	0%	-2%	-4%	-1%	0%	-4%	-8%

- De tabel hierboven bevat de verschillen in motieven per partij tussen 2022 en 2023. Cellen in een groene kleur markeren een stijging van het vermelden van dat motief voor die partij, in het rood een daling
- Over het algemeen is er niet zoveel beweging, de grootste stijgingen liggen rond 10% meer of minder. Motieven schijnen vrij stabiel te zijn. We wijzen alleen op de grootste verschuivingen
- Wellicht de grootste wijzigingen vinden we bij CD&V. Belangenvereniging stijgt er vrij sterk (+9%), wellicht een direct gevolg van het feit dat de partij zich als verdediger van het landbouwersbelang of, breder, het plattelandsbelang opwierp in de stikstofcrisis. Maar mensen wijzen wel minder naar de ideologie en waarden van de partij (-12%). Opvallend, nog meer dan vorig jaar verwijzen CD&V-kiezers naar gewoonte als hun belangrijkste motief. Hoe dan ook, de profilering van de partij heeft er voor gezorgd dat nu relatief veel andere motieven door de CD&V-kiezers worden genoemd
- Bij PVDA zijn er ook wat wijzigingen met ideologie en waarden (-9%), belangenverdediging (-8%)
- Bij Vooruit is het partij-motief gedaald (-10%)
- Bij Open Vld zijn kiezers meer omwille van gewoonte (+9%) gaan stemmen
- Bij de andere partijen niet zo veel veranderingen